

Laat het ons nou doen!

Voorlopige ervaringen met nieuwe vormen van beheer in de Pilot Natuurbeheer Krimpenerwaard. Onderzoek ten bate van de tussenevaluatie.

Judith Westerink, Annemieke Smit en Fabrice Ottburg

ALTERRA
WAGENINGEN **UR**

Laat het ons nou doen!

Voorlopige ervaringen met nieuwe vormen van beheer in de Pilot Natuurbeheer Krimpenerwaard. Onderzoek ten bate van de tussenevaluatie.

Judith Westerink, Annemieke Smit en Fabrice Ottburg

Dit onderzoek is uitgevoerd door Alterra Wageningen UR in opdracht van en gefinancierd door de provincie Zuid-Holland.

Alterra Wageningen UR
Wageningen, januari 2016

Alterra-rapport 2694
ISSN 1566-7197

Westerink, J., A. Smit en F.G.W.A. Ottburg, 2016. *Laat het ons nou doen!; Voorlopige ervaringen met nieuwe vormen van beheer in de Pilot Natuurbeheer Krimpenerwaard. Onderzoek ten bate van de tussenevaluatie*. Wageningen, Alterra Wageningen UR (University & Research centre), Alterra-rapport 2694. 36 blz.; 2 fig.; 5 tab.; 16 ref.

Bij beheer van veel natuurgebieden zijn boeren betrokken doordat zij grond pachten van terreinbeherende organisaties. In de Krimpenerwaard wordt geëxperimenteerd met verpachting aan een collectief van boeren, die de grond uitgeeft aan leden en het beheer aanstuurt. In een pilot van zes jaar wordt dit vergeleken met de aanpak van een terreinbeherende organisatie, die eveneens grond in pacht krijgt en dit uitgeeft aan boeren. Dit onderzoek ten bate van de tussenevaluatie na drie jaar is gebaseerd op interviews met betrokkenen en analyse van beschikbare documenten.

Farmers are involved in management of many natural areas through lease of land owned by nature managing organisations. In an experiment in the Krimpenerwaard area, land is leased out to a farmers' collective, that finds tenants among its members and governs the land management. In a 6 year pilot, this is compared with the approach of a nature managing organisation, that also gets land in lease and looks for tenants among farmers. To support a mid-term evaluation, this study was based on interviews with stakeholders and analysis of available documents.

Trefwoorden: natuurbeheer, landbouw, organisatievormen, natuurcoöperatie

Dit rapport is gratis te downloaden van www.wageningenUR.nl/alterra (ga naar 'Alterra-rapporten' in de grijze balk onderaan). Alterra Wageningen UR verstrekt *geen* gedrukte exemplaren van rapporten.

 2016 Alterra (instituut binnen de rechtspersoon Stichting Dienst Landbouwkundig Onderzoek), Postbus 47, 6700 AA Wageningen, T 0317 48 07 00, E info.alterra@wur.nl, www.wageningenUR.nl/alterra. Alterra is onderdeel van Wageningen UR (University & Research centre).

- Overname, verveelvoudiging of openbaarmaking van deze uitgave is toegestaan mits met duidelijke bronvermelding.
- Overname, verveelvoudiging of openbaarmaking is niet toegestaan voor commerciële doeleinden en/of geldelijk gewin.
- Overname, verveelvoudiging of openbaarmaking is niet toegestaan voor die gedeelten van deze uitgave waarvan duidelijk is dat de auteursrechten liggen bij derden en/of zijn voorbehouden.

Alterra aanvaardt geen aansprakelijkheid voor eventuele schade voortvloeiend uit het gebruik van de resultaten van dit onderzoek of de toepassing van de adviezen.

Alterra-rapport 2694 | ISSN 1566-7197

Foto omslag: Judith Westerink

Inhoud

	Woord vooraf	5
	Samenvatting	7
1	Inleiding	9
	1.1 Aanleiding	9
	1.2 Onderzoeksvragen	9
	1.3 Aanpak	10
	1.3.1 Deskstudy	10
	1.3.2 Interviews	10
	1.4 Leeswijzer	11
2	Ecologische resultaten	12
	2.1 Ecologische doelen	12
	2.2 Uitgevoerde werkzaamheden	13
	2.3 Monitoring	14
	2.4 Ecologische resultaten	14
3	Hoe het op papier staat	15
	3.1 Afspraken tussen Provincie Zuid-Holland en NCK respectievelijk ZHL	15
	3.2 Aanpak NCK	17
	3.3 Aanpak ZHL	18
	3.4 Samenvatting	19
4	Hoe de betrokkenen het ervaren	20
	4.1 Voorgeschiedenis	20
	4.2 Doelen van pilot en betrokkenen	20
	4.3 Resultaten tot nu toe	22
	4.4 Organisatie van natuurbeheer	22
	4.4.1 Omgaan met grond	22
	4.4.2 Landbouw-natuur	23
	4.4.3 Aansturing pachters	23
	4.4.4 Aanleg/beheer	23
	4.4.5 Peil	24
	4.4.6 Organisatievormen	24
	4.4.7 Geld	25
	4.5 Samenwerking en netwerkend werken	25
	4.5.1 Samenwerking	25
	4.5.2 Netwerkend werken	26
	4.6 Deskundigheid, vakmanschap en leren	27
	4.7 Verschillen en overeenkomsten in aanpak NCK en ZHL	28
	4.8 Toekomst	28
	4.8.1 Tweede helft pilot	28
	4.8.2 Na de pilot	29
	4.8.3 Leervragen	29

5	Discussie	30
5.1	Beelden van elkaar	30
5.2	Verschillen en overeenkomsten tussen ZHL en NCK	30
5.3	Combineren van natuur en landbouw	30
5.4	Toekomst NCK?	31
5.5	Beperkingen van dit onderzoek	32
6	Conclusies en advies	33
6.1	Conclusies	33
6.2	Advies	33
	Bronnen	35

Woord vooraf

In onze mooie provincie gaat natuur meestal hand in hand met een historie van menselijk gebruik. Dit geldt in het bijzonder voor de Krimpenerwaard: een veenweidelandschap, historisch gevormd door de landbouw, waar natuur nooit weg is geweest. Natuurbeheer wordt daarom ingezet om weide- en watervogels en bloemrijke weilanden in stand te houden. Bij dit beheer worden boeren betrokken. Zoals op veel plekken in onze provincie, is er in de Krimpenerwaard een vreemde verhouding tussen landbouw en natuur. Ze kunnen niet zonder elkaar, maar de natuurontwikkeling levert ook spanningen op. De boeren en natuurbeheerders in de Krimpenerwaard hebben echter op een constructieve manier de handen ineen geslagen om aan de toekomst te gaan werken.

Ik ben trots op de boeren en natuurbeheerders in de Krimpenerwaard, omdat ze samen een nieuwe vorm van beheer van de natuur hebben toegepast. In de pilot natuurbeheer Krimpenerwaard wordt geëxperimenteerd met nieuwe organisatievormen voor het beheren van natuur door boeren. De Natuurcoöperatie Krimpenerwaard is als collectief van boeren dat natuur beheert een van de eerste in zijn soort.

Ik vind dat dit rapport breed gelezen moet worden door ambtenaren, natuurbeheerders en boeren in heel Nederland. De ervaringen die we in Zuid-Holland hebben opgedaan, kunnen hen op nieuwe ideeën brengen. We hebben zelf ook veel geleerd van de pilot Natuurbeheer Krimpenerwaard. De resultaten nemen we mee in de ontwikkeling van onze 'Instrumentenkoffer' voor beheer van agrarische natuur in de Krimpenerwaard en elders in de provincie. Dit is belangrijk met het oog op een mooie toekomst voor natuur én landbouw, en in het belang van de ruim 3,5 miljoen inwoners van Zuid-Holland.

Mr. J.F. (Han) Weber
gedeputeerde Energie, Natuur & Recreatie en Landbouw

Samenvatting

De pilot Natuurbeheer Krimpenerwaard is nu halverwege de looptijd van zes jaar. In deze pilot wordt geëxperimenteerd met beheer van natuur in het NNN (Nationaal Natuur Netwerk, voorheen EHS) door een collectief van boeren: de Natuurcoöperatie Krimpenerwaard (NCK). NCK pacht grond van de provincie Zuid-Holland en verpacht dit aan leden via een proces van selectie en toedeling. De pachters worden intensief begeleid door een lokale deskundige van bureau Bui-tegewoon. In de pilot wordt de aanpak van NCK vergeleken met die van Zuid-Hollands Landschap (ZHL), de grootste terreinbeherende organisatie in de Krimpenerwaard. De meeste grond van ZHL wordt normaal ook al verpacht aan boeren. In het kader van de pilot pacht ZHL echter ook grond van de provincie en verpacht dit aan boeren in de Krimpenerwaard (zie Figuur 1). De pachters worden bij beide organisaties begeleid door dezelfde deskundige.

Door middel van het bestuderen van beschikbare documenten (zoals de pachtcontracten) en interviews met diverse betrokkenen, hebben wij geprobeerd inzicht te krijgen in de tussenresultaten van de pilot, om aanbevelingen te kunnen doen voor de tweede helft en vooruit te kijken naar de periode na de pilot.

Figuur 1 Ligging gronden van de pilot (blauw en groen)

Beide organisaties hebben goed werk verricht als het gaat om het beheer, de aansturing van de pachters, de monitoring en de rapportage. De natuurresultaten zijn goed, voor zover daarover een uitspraak kan worden gedaan na zo'n korte periode. Natuurdoelen in de Krimpenerwaard hebben met name betrekking op weidevogels. NCK heeft een prestatie geleverd door in korte tijd een organisatie op te zetten, deskundigheid te ontwikkelen en aan te trekken, en het beheer te organiseren. NCK zet meer dan ZHL in op gezamenlijkheid en uitwisseling tussen pachters (en overige leden) en begeleidt de pachters intensiever. ZHL heeft ook geleerd van de pilot en gaat meer met pachters samenwerken. NCK en ZHL willen ook meer met elkaar gaan samenwerken. De interacties via de pilot hebben de relaties tussen NCK, ZHL en de provincie verbeterd. Pachters zijn tevreden over zowel NCK als ZHL.

Tabel 1

Samenvatting verschillen in financieringsmodel en aanpak NCK en ZHL

	NCK	ZHL
Grond in pilot	100 ha	50 ha
Betaalde pacht aan BBL /ha/jaar	€ 190	€ 190
Aanvankelijk UPG subsidie (6 jaar)	€ 318.300	€ 240.081 (waarvan 166.005 voor inrichting en 74.076 voor beheer)
Aanvankelijk UPG subsidie/ha/jaar	€ 530	€ 800
Achterstallig onderhoud	In overeenkomst, maar niet in eerste begroting	Inclusief
Extra financiering	UPG via Streekfonds voor achterstallig onderhoud	Donaties leden en bijdrage Nationale PostcodeLoterij
Bedrag extra financiering	€ 70.000	?
Totaal inrichting/ha	€ 700	€ 3.320 (alleen subsidie)
Totaal beheer/ha/jaar	€ 530	€ 247 (alleen subsidie)
Uiteindelijke financiering/ha/jaar	€ 647	€ 800
Pacht/ha/jaar pachters (schatting)	€ 100	€ 200
Duur pachtcontract	6 jaar	3 jaar
Zelfwerkzaamheid	Ja	Nee
Mest	Beetje mest toegestaan, niet in randen/ slootkanten	Beetje vaste mest overal toegestaan (in pilot)
Maaidata	Flexibel, afstemmen met adviseur	Niet flexibel, maar in overleg is veel mogelijk
Chemische onkruidbestrijding	Pleksgewijs toegestaan	Niet toegestaan
Veebezetting	Experiment met omweiden	Maximum
Pacht/ha/jaar betaald door boeren (schatting)	€ 100,-	€ 200,-
Sloten	Eerst zelfwerkzaamheid, later door NCK	Door ZHL
Overig achterstallig onderhoud	Deel zelfwerkzaamheid, deel NCK	ZHL
Peil	Staat open voor peilverhoging, mits passende beheervergoeding	Streeft naar peilverhoging
Benadering boeren	Groepsinspanning, persoonlijke begeleiding	1 op 1, minder intensieve begeleiding
Inzet Bui-tegewoon	Gebiedsregisseur: controle, advisering, monitoring, begeleiding, nieuwsbrieven	Begeleiding, controle, monitoring, nieuwsbrieven

Bronnen: UPG, interviews, begroting NCK, gebruiksovereenkomst, reacties op presentatie. Zie paragraaf 3.4 en 4.7.

Er is geen aanleiding voor drastische aanpassing van de afspraken voor de tweede helft van de pilot. Wel is een zorgpunt dat de huidige organisatievorm niet lijkt te kunnen worden voortgezet na de pilot, als de provincie de grond binnen het NNN moet verkopen. NCK kan dan niet meer pachten van de provincie, en daarmee is de toekomst van NCK een groot vraagteken. Een belangrijke aanbeveling is dan ook om de tweede helft van de pilot te gebruiken om op zoek te gaan naar een oplossing. Want in onze ogen heeft NCK bestaansrecht als bottom-upinitiatief vanuit het gebied, en als innovatieve organisatievorm.

1 Inleiding

1.1 Aanleiding

In de pilot Natuurbeheer Krimpenerwaard wordt ervaring opgedaan met beheer van natuur door een coöperatie van boeren (Natuurcoöperatie Krimpenerwaard, NCK). Zij opereren als natuurbeherende organisatie door natuurdoelen van de provincie te proberen te realiseren en geven de door hen beheerde grond in pacht uit aan boeren (leden van de natuurcoöperatie). Om een goede vergelijking te kunnen maken tussen deze nieuwe organisatievorm van beheer en het beheer door een 'traditionele' terreinbeherende organisatie, doet ook Zuid-Hollands Landschap (ZHL) mee met de pilot. Ook ZHL bezit natuurgrond in het Nationaal NatuurNetwerk (NNN) in het projectgebied en geeft die in pacht uit aan boeren. Het gaat in de pilot echter om grond die (nu nog) in eigendom is van de provincie (Bureau Beheer Landbouwgrond BBL) en die in beheer is gegeven aan ofwel de Natuurcoöperatie ofwel Zuid-Hollands Landschap, die het weer verpachten aan boeren in het gebied. Voor beide organisaties en voor de provincie is deze vorm van beheer nieuw.

De pilot Natuurbeheer Krimpenerwaard is op 1 maart 2013 begonnen en duurt zes jaar. De samenwerkende partijen hebben afgesproken halverwege te evalueren en zo nodig bij te sturen. Deze evaluatie vond plaats in het najaar van 2015, waarna de overeenkomsten eventueel konden worden aangepast. NCK en ZHL hebben vragenlijsten ingevuld om verslag te doen van hun resultaten. Daarnaast zijn er monitoringsgegevens beschikbaar, en heeft er een tijdlijnssessie plaatsgevonden.

Voor de provincie Zuid-Holland is de pilot Natuurbeheer Krimpenerwaard niet alleen een manier om nieuwe vormen van beheer te onderzoeken, maar ook om zelf 'netwerkend' te leren werken. Met netwerkend werken wordt ernaar gestreefd om meer ruimte te geven aan initiatieven uit de streek en om op een meer samenwerkende manier te sturen. In verband met dit leerproces is betrokkenen uit de pilot gevraagd om een vragenformulier 'netwerkmonitor' in te vullen.

Aan Alterra is gevraagd om, in aanvulling op de hierboven genoemde vragenlijsten en monitor op ecologie en proces, een onderzoek uit te voeren ten bate van de tussentijdse evaluatie.

1.2 Onderzoeksvragen

Het onderzoek richtte zich op de resultaten van en de ervaringen met de pilot Natuurbeheer Krimpenerwaard. Hiervoor hebben wij het beschikbare materiaal bestudeerd en interviews gedaan met de voornaamste betrokkenen. De onderzoeksvragen zijn:

- Zijn de afspraken nagekomen?
- Hoe verhouden zich de tussentijdse resultaten tot de oorspronkelijke doelen?
- Wat is er bereikt, wat is er geleerd en wat zijn de doelen geworden?
- Wat zijn overwegingen voor de tweede helft van de pilot en de periode erna?

Wat er is bereikt gaat niet alleen om de ecologische resultaten, maar ook om de manier van samenwerken en om het leerproces. Gedurende de pilot zijn nieuwe vragen en nieuwe ideeën ontstaan. Het gaat ook niet alleen om het afrekenen op gemaakte afspraken, maar ook om overwegingen in de besluitvorming als het aankomt op de vraag wat te doen na het aflopen van de pilot. De organisatievorm die nu wordt uitgetoetst, kan niet worden voortgezet als de provincie de grond verkoopt. Het advies moet dan ook aangeven welke elementen van de aanpak relevant zijn voor een mogelijk vervolg. Ook doen wij suggesties ten aanzien van de audit en de evaluatie in het laatste jaar.

De evaluatie heeft dus eigenlijk twee lagen:

1. Hoe is het gegaan en wat betekent dat voor de volgende drie jaar?
2. Wat is de toekomstvisie van betrokkenen op de langere termijn?

Dit rapport moet de evaluatie van de pilot door de provincie Zuid-Holland en de andere projectpartners ondersteunen en informeren. Deze evaluatie en de aanbevelingen leveren input voor het vervolg en helpen de provincie, NCK en ZHL om keuzes te maken.

1.3 Aanpak

Het onderzoek is uitgevoerd door middel van een deskstudy en interviews met betrokkenen.

1.3.1 Deskstudy

De deskstudy hield een analyse in van het beschikbare materiaal:

- Websites NCK, ZHL en PZH en overig materiaal op internet, bekeken 10 juli 2015
- Overeenkomsten PZH met NCK en ZHL
- Beheerplannen NCK en ZHL
- Gebruiksovereenkomsten ZHL resp. NCK met gebruikers/pachters
- Vragen en antwoorden overleg ZHL-NCK 'natuurbeheer De Nesse/Kattendijk' 03-12-2014,
- Monitoringsgegevens/jaarverslagen

In paragraaf 5.5 geven wij aan over welke documenten wij geen beschikking hadden.

1.3.2 Interviews

Interviews met direct betrokkenen:

- Provincie Zuid-Holland: Mags Dootjes pilotbegeleider
- Stuurgroep (verleden, heden, toekomst):
 - Opdrachtnemer van de Stuurgroep Veenweiden Krimpenerwaard¹/ programmamanager Veenweiden: Rob Ligtenberg, Provincie Zuid-Holland
 - Gemeente Krimpenerwaard: Jan Vente (wethouder landbouw, tot voor kort verantwoordelijk voor natuur en betrokken bij de voorgeschiedenis)
- Lokaal deskundige/ adviseur: Rudi Terlouw (Bui-tegewoon)
- ZHL: Michiel Houtzagers (directeur) en Warner Reinink (regiohoofd Veenweiden)
- NCK: Jaap Schep (voorzitter), Piet Blanken (secretaris/ penningmeester)
- pachters van ZHL (grond in pilot)
- pachters van NCK (grond in pilot)

Voor dit onderzoek zijn in totaal vijf pachters geïnterviewd, die allemaal zowel van NCK pachten als grond van ZHL in gebruik hebben buiten de pilot. Van hen pachten er drie grond van ZHL binnen de pilot. Twee pachters hebben hun bedrijf in Noordrand; drie pachters hebben hun bedrijf in het midden/zuiden.

De interviews zijn semigestructureerd uitgevoerd. Dat betekent dat de onderzoeker wel een lijst vragen heeft voorbereid op basis van de onderzoeksvragen, maar dat daarvan – afhankelijk van het verloop van het interview – kan worden afgeweken. De geïnterviewde kan zo relevante dingen aan de orde stellen, waarvan de onderzoeker nog geen weet had. Voor een goede weergave van de gesprekken zijn geluidsopnames gemaakt. Alle geïnterviewden zijn daarmee akkoord gegaan. De geluidsopnames zijn alleen binnen het onderzoeksteam gedeeld en gebruikt voor de uitwerking van gespreksverslagen. Ook de gespreksverslagen zijn niet openbaar, maar dienden als analyse voor het rapport. De geïnterviewden hebben de gelegenheid gekregen om het verslag te corrigeren. Daarnaast

¹ De Stuurgroep Veenweiden Krimpenerwaard bestaat uit bestuurders van gemeente en hoogheemraadschap.

hebben de identificeerbare personen (zie lijstje hierboven) de herleidbare passages in het rapport kunnen goedkeuren.

Met interviews zijn in grote lijnen de volgende vragen gesteld:

- Wat wil men bereiken, en zijn de doelen veranderd in de loop van de pilot?
- Wat heeft de pilot tot nu toe opgeleverd? Waar is men trots op?
- Wat wordt geleerd over het organiseren van natuurbeheer?
- Welke inzichten zijn opgedaan met betrekking tot samenwerking?
- Welke inzichten zijn opgedaan met betrekking tot (verschillende soorten) deskundigheid/vakmanschap?
- Wat doet NC anders dan ZHL en wat voor invloed heeft dit op de resultaten?
- Wat zijn de ambities/strategieën voor de tweede helft?
- Wat hoopt men voort te kunnen zetten na afloop van de pilot?
- Wat zijn nieuwe leervragen?
- Wat heeft men gemerkt van 'netwerkend werken' en hoe is dat bevallen?

Een eerste analyse is gedeeld met betrokkenen via een presentatie en discussie. Dat heeft geleid tot een beter inzicht en op onderdelen aanscherping van dit rapport.

1.4 Leeswijzer

De volgende drie hoofdstukken bevatten de resultaten van het onderzoek. Hoofdstuk 2 gaat over de ecologische resultaten in relatie tot de afspraken. Hoofdstuk 3 gaat in op de analyse van de stukken die gaan over organisatie. Hoofdstuk 4 bevat de resultaten van de interviews en gaat in op de ervaring van de betrokkenen. In hoofdstuk 5 worden enkele discussiepunten naar voren gebracht die voortkomen uit de resultaten en hoofdstuk 6 bevat de conclusies en het advies.

2 Ecologische resultaten

De periode van drie jaar sinds de aanvang van de pilot is erg kort om iets te kunnen zeggen over de ecologische resultaten. Grote veranderingen zijn nog niet te verwachten. Daarom gaan wij hier vooral in op de wijze waarop het beheer is uitgevoerd en gerapporteerd en de ontwikkeling wordt gemonitord. Dit zijn immers belangrijke randvoorwaarden voor het uiteindelijk bereiken van een goed resultaat. Aan het eind van dit hoofdstuk gaan we kort in op de resultaten tot nu toe.

2.1 Ecologische doelen

In de 'Overeenkomst pilot natuurbeheer Krimpenerwaard' tussen provincie Zuid-Holland en NCK staan geen concrete ecologische doelen. De doelen zoals NCK die formuleert (zie kader) in de 'Aanvraag projectsubsidie pilot beheer Krimpenerwaard ZHL-NC', zijn gerelateerd aan weidevogels of secundaire weidevogels zoals zwarte stern, smient en wintertaling. Hiervoor worden verschillende habitats ingericht en/of in stand gehouden, zoals natuurvriendelijke oevers, open water (met in de toekomst krabbenscheer), meer natuurlijke waterpeilen op specifieke locaties, open en kruidenrijke graslanden met vochtige bodem en plas-dras. In het beheerplan Natuurcoöperatie Krimpenerwaard 2014–2018 (Bui-tegewoon, augustus 2014) worden de doelen en visie uiteengezet, onder meer welke natuurdoeltypen in welke polder worden gerealiseerd. Omvang en locaties worden niet direct duidelijk: een kaart of tabel had het plan kunnen versterken. Wel wordt vermeld dat vochtig hooiland en weidevogelgrasland in een mozaïek gerealiseerd worden, door maaibeheer en seizoenbeweiding, in een verhouding 75 en 25 procent.

Doelen in de 'Aanvraag projectsubsidie pilot beheer Krimpenerwaard ZHL-NC'

- Realisatie van 1500 m natuurvriendelijke oever t.b.v. kruidenrijke graslanden voor weidevogels(kuikens).
- Verbreden van een drietal veenwateringen op de kopakkers. Dit geeft wat grotere, beschutte delen met water waarvan secundaire weidevogels als zwarte stern, smient en wintertaling kunnen profiteren (de laatste twee zijn wintergasten).
- Achterstallig onderhoud en ontsluiting. Als standaardwerk is opgenomen dat alle sloten gebaggerd worden. Ook worden gammele bruggen vervangen.
- De Nesse heeft als belangrijkste doelstelling weidevogels. Alleen tegen Berkenwoude aan is sprake van een in te richten verbindingszone.
- Een eigen peilgebied met hoge en meer natuurlijke waterpeilen t.b.v. de weidevogels. Dit op polderniveau.
- Realisatie voor weidevogels van een vochtige bodem, openheid, veiligheid en structuur- en kruidenrijke graslanden. De voorgestelde maatregelen komen alle ten goede aan een of meer van deze habitateisen.
- Omvormen van een houtakker en pitrusruigte naar open water en grasland. Hand in hand hiermee het ontstaan van twee relatief brede waterpartijen waar zich krabbenscheer kan gaan ontwikkelen vanuit de naastgelegen sloten. Op termijn worden het daardoor geschikte locaties voor zwarte stern.
- Plas-dras percelen; aanleggen van twee greppelplas-drasen op de meest westelijke percelen.

ZHL verwijst in het beheerplan voor het pilotproject 'Tijdelijk beheer BBL-gronden door ZHL' naar het 'Beheerplan Berkenwoude, De Nesse', (Zuid-Hollands Landschap 2012) voor de doelen en de grote lijnen qua beheer. Uit het beheerplan voor het pilotproject kan worden opgemaakt dat ook het beheer van ZHL zich richt op weidevogels zoals grutto, tureluur en watersnip. Daarom wordt zowel ingezet op het bieden van broedgelegenheid en kuikenland als op foerageergebied en slaapgelegenheid. Ook bij ZHL gaat het om een mozaïek aan verschillende habitats, een afwisseling van percelen met late maaidatum en percelen met extensieve beweiding in het voorjaar, plas-dras en vochtige bodem. Gestreefd wordt naar instelling van een 'natuurlijk' peil voor de hele Nessepolder. Onkruidbestrijding wordt mechanisch gedaan. Slootschoning wordt jaarlijks gedaan, bij voorkeur extensief, met speciaal

materieel om ruige kanten te kunnen laten ontstaan, binnen de grenzen van de eisen van het Hoogheemraadschap. Krabbenscheer wordt genoemd als soort om rekening mee te houden bij het slootschonen. Dit slootschonen, maar ook de mechanische onkruidbestrijding en het beheer van plasdras, wordt door ZHL volgens dit plan (binnen de pilot) niet aan de pachters overgelaten, maar door ZHL zelf uitgevoerd. ZHL heeft de pilot tevens gebruikt om een wandelroute door polder de Nesse mogelijk te maken, inclusief parkeerplaats en informatievoorziening.

Het lijkt alsof bij beide organisaties een keuze gemaakt is voor doelsoorten, zonder expliciet te maken wat dit betekent voor andere onderdelen van het ecosysteem. Zo is het gunstig voor weidevogels om houtopstanden te verwijderen, maar kan dit negatieve gevolgen hebben voor meerkikkers (o.a. overwintering habitat op het land) en bunzing. Een impliciete keuze maakt het gesprek erover moeilijker.

2.2 Uitgevoerde werkzaamheden

Beide organisaties hebben logboeken bijgehouden van het beheer. Deze hebben wij niet gebruikt in het onderzoek: wij baseren ons op de jaarverslagen en de 'vragen en antwoorden' van 3 december 2014 die door beide organisaties zijn ingevuld.

Op basis van de informatie in de jaarverslagen van Bui-tegewoon met betrekking tot NCK kan worden geoordeeld dat de werkzaamheden over het algemeen goed zijn uitgevoerd en begeleid. Afwijkingen van het plan (door weersomstandigheden, onvoorziene gebeurtenissen) zijn pragmatisch en goed opgelost. De jaarverslagen zijn transparant over wat wel en niet goed is gegaan. Er wordt melding gemaakt van forse onderhoudsachterstanden bij ingebruikname, met name met betrekking tot slootdiepte, dammen, bruggen en hekken. Een aantal aanbevelingen met betrekking tot de werkzaamheden is opgenomen in paragraaf 6.3.

Bui-tegewoon heeft ook de jaarverslagen gemaakt voor het ZHL deel van de pilot. In het goede, omvangrijke verslag 'Beheer reservaat graslanden Krimpenerwaard, 2014' (Bui-tegewoon, december 2014) komen alle beheeraspecten aan bod in hoofdstuk 5 'beheer en gebiedsgebruik' (pagina 6–18). Zowel succesvolle punten als zaken die beter hadden gekund, worden beschreven. Een voorbeeld is het uitleggen van vlotjes voor de zwarte stern. In 2014 waren de zwarte sterns eerder terug dan normaal en door een beperkte beschikbaarheid van vrijwilligers zijn de vlotjes pas uitgelegd nadat de eerste trek golf zwarte sterns was gepasseerd. In tegenstelling tot NCK heeft ZHL vooraf een subsidie aangevraagd voor het wegwerken van achterstallig onderhoud, wat ook is uitgevoerd.

Uit de 'vragen en antwoorden' van 3 december 2014 kan worden opgemaakt dat NCK 3 plas-drassen heeft aangelegd: één in de Nesse en twee in Kattendijk. ZHL heeft in het pilotgebied twee plas-drassen aangelegd op pilot-grond en nog diverse op eigen grond. ZHL kon met de grond in de pilot een wandelroute voltooien. Beide organisaties hebben houtopstanden verwijderd ten bate van de weidevogels. Beide organisaties hebben alle sloten geschoond met een ecoreiniger of maaikorf. NCK heeft 80% van de sloten gebaggerd, ZHL heeft de sloten rond een voormalige maisakker in de Nesse gebaggerd. De overige maatregelen zijn in 2015 door ZHL uitgevoerd. Op 80% van de percelen van NCK is vaste mest gebruikt. Bij ZHL is alleen vaste mest toegestaan, maar wel op alle percelen binnen de pilot. Kunstmest is nergens toegepast. Onkruidbestrijding wordt door beide organisaties mechanisch gedaan, maar NCK staat pleksgewijze chemische onkruidbestrijding toe op basis van beoordeling door de gebiedsregisseur.

In december 2012 hebben NCK en ZHL contact gehad om het beheer mozaïek voor de NCK percelen af te stemmen met lopende pachtcontracten van ZHL (vragen en antwoorden, 3 december 2014). Beide organisaties passen een vorm van mozaïekbeheer toe. Bij NCK hebben maximaal drie percelen aaneengesloten dezelfde maaidatum/hetzelfde beheer. Percelen grenzend aan gangbaar agrarisch gebruik zijn in principe extensieve standweiden om inloop van kuikens mogelijk te maken en positieve effecten op gangbaar agrarische delen te bevorderen. Het uitgangspunt van ZHL is om ongeveer een derde standweidepercelen toe te passen afgewisseld met twee derde percelen met een uitgestelde maaidatum.

2.3 Monitoring

In het jaarverslag 2013 over de werkzaamheden van NCK (Bui-tegewoon, 2013) wordt gemeld dat inventarisaties en karteringen van flora en fauna zijn uitgevoerd, zoals opname van vegetatie- en landschapsstructuren, waterkwaliteit en -kwantiteit en de mate van openheid van het landschap. De weidevogelinventarisatie en de inventarisatie van vegetatietypen en botanische waarden zijn volgens ons goed uitgevoerd. Die van de waterkwaliteit, watervegetatie en krabbenscheerkartering is eveneens goed uitgevoerd, al vragen wij ons af of een voorjaarskartering (maand eind april-mei) meer/extra soorten had kunnen opleveren.

Voor ZHL maakte Bui-tegewoon het rapport 'Inventarisaties reservaat graslanden Krimpenerwaard, 2014' (Bui-tegewoon, december 2014). Ook dit is een goed uitgevoerde inventarisatie. De methodieken voor de betreffende soortgroepen zijn goed en helder beschreven, de resultaten worden goed weergegeven per gebied en per soort. Er is zelfs aandacht voor één zoogdiersoort, namelijk de haas. Ook zuurgraad en bodemleven zijn in de inventarisatie meegenomen. Omissie is het achterwege blijven van een algehele visstandbemonstering. Vooral omdat visetende watervogels zoals zwarte stern, visdiefje, fuut, blauwe reiger en purperreiger de Krimpenerwaard als belangrijk foerageergebied hebben. Dit zou een van de sleutelfactoren en/of knoppen kunnen zijn om het gebied kwalitatief meer te verbeteren. Denk daarbij aan waterkwaliteit, habitatstructuur en connectiviteit.

De monitoringsgegevens zijn niet erg toegankelijk weergegeven. Het zou prettig zijn als meer gewerkt zou worden met kaarten, tabellen met trends, en vergelijkingen met andere gebieden.

2.4 Ecologische resultaten

ZHL meldt al in het beheerplan voor het pilotproject 'Tijdelijk beheer BBL-gronden door ZHL', dat "de ecologische resultaten in de relatief korte pilotperiode vaak nog niet echt aangetoond kunnen worden". Rekening houdend met deze inderdaad zeer korte periode en de verschillen in uitgangssituatie tussen percelen, zijn de resultaten op zowel de door ZHL als de door NCK beheerde percelen goed te noemen.

3 Hoe het op papier staat

3.1 Afspraken tussen Provincie Zuid-Holland en NCK respectievelijk ZHL

Provincie Zuid-Holland is opdrachtgever van Bureau Beheer Landbouwgronden (BBL). In het kader van de pilot geeft BBL grond uit in pacht aan NCK voor drie jaar (Overeenkomst Pilot Natuurbeheer Krimpenerwaard/ NCK 2013). De pilot duurt zes jaar, met een evaluatie halverwege. Deze tussenevaluatie kan aanleiding zijn om voor de tweede helft andere afspraken te maken, maar de overeenkomst geeft aan dat sowieso de regels in overleg aangepast kunnen worden gedurende de looptijd, omdat het om een pilot gaat. De pilot is bedoeld om van te leren en negatieve resultaten zijn ook mogelijk. Naast deze overeenkomst is er ook nog een subsidiebeschikking. Deze is niet in ons bezit, maar we beschikken wel over een ongedateerde begroting. NCK betaalt aan BBL een pacht prijs op basis van taxatie. NCK wordt betrokken bij overleg over inrichting van het gebied. De overeenkomst verwijst naar een door NCK opgesteld Raamplan voor beheer en inrichting (zie 2.1).

De overeenkomst bevat een aantal voorwaarden voor voortzetting van de pilot. Deze zijn opgenomen in Tabel 2, met vermelding of daar al dan niet aan is voldaan. In de overeenkomst spreken partijen uit dat het hun uitdrukkelijke bedoeling is om de zes jaar vol te maken. De pilot is beperkt tot zes jaar vanwege de onzekerheden over beschikbare rijksmiddelen en de omvang van de natuuropgave, en de juridische mogelijkheden bij het beschikbaar stellen van grond door BBL. Vanwege de tijdelijkheid zijn partijen terughoudend met ingrijpende inrichtingsmaatregelen.

Tabel 2

*Voorwaarden voor voortzetting van de pilot na tussenevaluatie en of daaraan is voldaan.
Overeenkomst PZH-NCK*

Voorwaarden	Voldaan	Opmerkingen
De inrichting is uitgevoerd volgens plan (onafhankelijk oordeel DLG)	?	Oordeel DLG niet in ons bezit
Er is een beheerplan op perceelniveau	✓	
De beherende agrariërs hebben een cursus natuurbeheer gevolgd	✓	
De NC is gecertificeerd (systeem FPG)	✓	
Er is voldaan aan de algemene voorwaarden uit de goede landbouwpraktijk	✓	Is overgenomen in contract NCK-pachters en is onderdeel cross-compliance GLB
De verpachte grond ligt binnen de herijkte EHS	✓	Hebben PZH en BBL zelf in de hand
Monitoring van de natuurresultaten heeft plaats gevonden, zoveel mogelijk aansluitend op de SNL systematiek.	✓	Zie 2.3

Provincie Zuid-Holland heeft met Zuid-Hollands Landschap een vergelijkbare overeenkomst gesloten (Overeenkomst Pilot Natuurbeheer Krimpenerwaard/ ZHL 2013), eveneens met verwijzing naar een beheerplan (zie 2.1). De voorwaarden voor voortzetting van de pilot na de tussenevaluatie wijken iets af van die in de overeenkomst met NCK:

Tabel 3

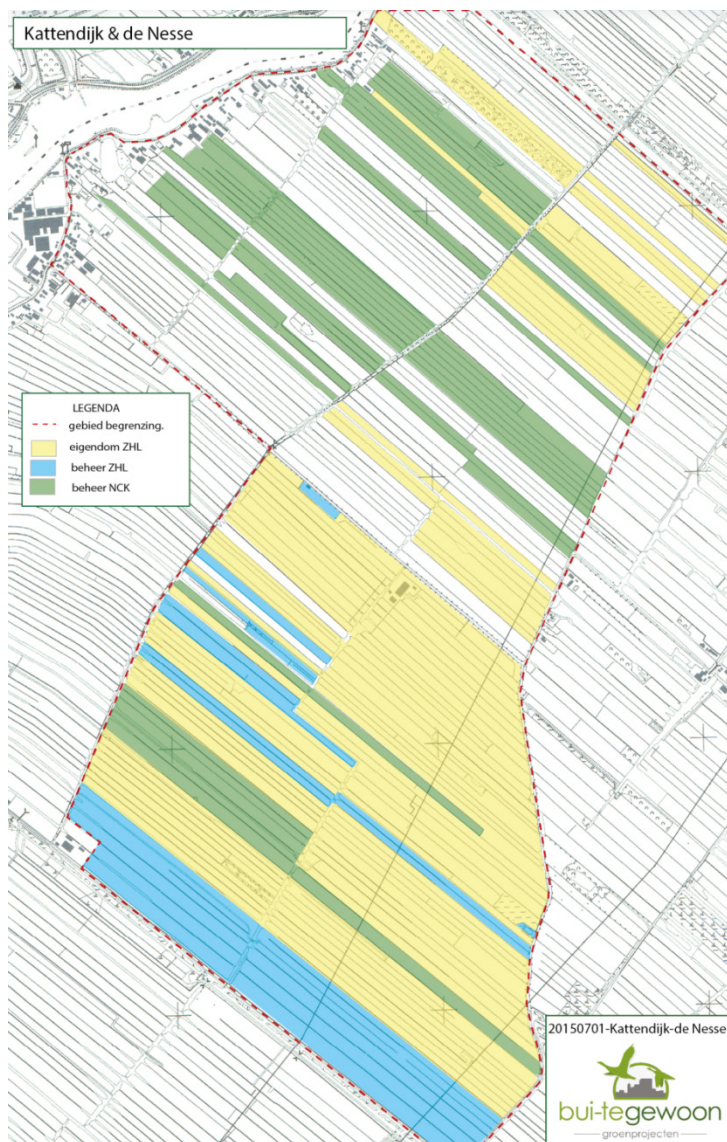
*Voorwaarden voor voortzetting van de pilot na tussenevaluatie, en of daaraan is voldaan.
Overeenkomst PZH-ZHL*

Voorwaarden	Voldaan	Opmerkingen
De inrichting is uitgevoerd volgens plan (onafhankelijk oordeel DLG)	?	Oordeel DLG niet in ons bezit
Er is een beheerplan op perceelniveau	✓	
Het beheer is uitgevoerd conform het beheerplan	✓	Zie 2.2
Er is voldaan aan de algemene voorwaarden uit de goede landbouwpraktijk	✓	Is onderdeel cross-compliance GLB
De verpachte grond ligt binnen de herijkte EHS	✓	Hebben PZH en BBL zelf in de hand
Monitoring van de natuurresultaten heeft plaats gevonden, zoveel mogelijk aansluitend op de SNL systematiek.	✓	Zie 2.3

Net als NCK heeft ook ZHL een subsidiebeschikking ontvangen. Deze is evenmin in ons bezit; wel hebben we inzicht in de subsidieaanvraag. We maken uit de andere stukken op dat ZHL en NCK een subsidie ontvangen voor het beheer en de organisatie daarvan. Het Openbaar Subsidieregister maakt melding van een subsidie van € 318.300 voor NCK en van € 240.081 voor ZHL vanuit het Uitvoeringsprogramma Groen (UPG). Uit de subsidieaanvraag van ZHL maken wij op dat deze bedragen gelden voor de hele periode van 6 jaar. NCK heeft ongeveer 100 ha in beheer in de pilot, ZHL ongeveer 50 ha.

De subsidieaanvraag van ZHL bevat een begroting. De kosten in de begroting bestaan uit begeleiding inrichting, inrichting, beheer, en pachtkosten plus hoogheemraadschapslasten. Opbrengsten worden van de kosten afgetrokken voor het aangevraagde bedrag. Wat de opbrengsten inhouden, wordt niet vermeld: waarschijnlijk zijn dit de inkomsten uit pacht. Deze inkomsten zijn iets hoger begroot dan de kosten voor pacht plus hoogheemraadschapslasten. De ongedateerde begroting van NCK bevat posten voor inrichting, beheer, certificering, monitoring. Pachtkosten van NCK zijn apart vermeld, maar we gaan ervan uit dat deze wel onderdeel uitmaken van de subsidieaanvraag.

De binnen de pilot aan ZHL uitgegeven grond ligt in De Nesse. De aan NCK uitgegeven grond ligt in De Nesse en de Kattendijkpolder (Figuur 2).

Figuur 2 Ligging gronden van de pilot (blauw en groen)

3.2 Aanpak NCK

De website van NCK (www.nckrimpenerwaard.nl) schenkt uitgebreid aandacht aan de pilot natuurbeheer Krimpenerwaard, de activiteiten van de Natuurcoöperatie en de resultaten. Ook daarnaast communiceert NCK vrij actief: op andere websites zijn eveneens interviews en persberichten te vinden.

Het 'Jaarverslag inventarisatie & Beheer Natuurcoöperatie Krimpenerwaard 2013' (Bui-tegewoon 2013) geeft een inkijkje in de aanpak van NCK:

'De dagelijkse begeleiding van het gebruik en beheer is in opdracht van de Natuurcoöperatie verzorgd door Bui-tegewoon. Aan deze begeleiding is invulling gegeven middels regelmatige terreinbezoeken en het onderhouden van contacten met de beheerders van de Natuurcoöperatie. Onderwerpen die tijdens de begeleiding aan de orde kwamen, waren o.a.:

- Controle op de contractvoorwaarden;
- Beoordelen en aansturen van het plas-dras beheer;
- Check op inscharing vee en maai data i.r.t. aanwezige broedvogels;
- Advisering omtrent het al dan niet mee maaien van slootkanten bij de 1^e maaisnede i.r.t. de kwaliteit van de oevervegetaties;

- Advisering m.b.t. omgang met storingssoorten;
- F&F-wet begeleiding bij inzaaien voormalige maisakker & aanleg brug in broedseizoen;
- Advisering en uitgifte begeleiding van de oever slootschoning.

Op specifiek situaties en onderdelen is een-op-een overleg gevoerd en toelichting gegeven aan de beheerders omtrent het te voeren beheer. Voor meer algemene werkzaamheden is per mail een beheeradvies op maat gegeven. Door de beheerregisseur is met enige regelmaat (zesmaal) een natuurbericht verstrekt aan alle leden van de Natuurcoöperatie. Naast algemene info over natuur en landschap die op dat moment aan de orde was en informatie over het op dat moment relevante terreinbeheer, is tevens onder elk natuurbericht een zogenaamde "tip natuurbeheer" gegeven. De informatie en tip in deze natuurberichten is steeds zo opgesteld dat deze breder toepasbaar is dan alleen binnen het pilotgebied. De Natuurcoöperatie streeft ernaar hiermee een stimulans te geven aan het natuur- en landschapsbeheer ook buiten de begrensde gebieden.'

NCK organiseerde onder meer (vragen en antwoorden 3 december 2014):

- Cursus weidevogelbeheer voor leden;
- Jaaravond met informatieve power point over doelen en uitvoering;
- Workshop Business model natuurbeheer voor leden.

Het feitelijke graslandbeheer wordt uitgevoerd door agrarische leden van NCK. Hiervoor sluit NCK als de in gebruik gevende partij een gebruiksovereenkomst met een individueel lid als de in gebruik nemende partij. Deze overeenkomst spreekt van NCK als pachter, die verantwoordelijkheid draagt voor het beheer, en gebruik door de gebruiker. De gebruiker kan geen beroep doen op de pachtwet. De overeenkomst is, zonder wederopzegging, voor zes jaar. Opzegging en aanpassing zijn mogelijk naar aanleiding van de tussenevaluatie. Ook is een proefjaar ingebouwd. De algemene voorwaarden in de contracten zijn (samengevat):

- Alle voorwaarden zoals opgenomen in de pachtovereenkomst tussen Bureau Beheer Landbouwgronden en de Natuurcoöperatie zijn onverkort van toepassing, inclusief de bepalingen over het natuurbeheer;
- Het hanteren van de 'Gedragscode Goede Landbouwpraktijk': het in acht nemen van bepalingen uit mest- en ammoniakwetgeving, keur van het Hoogheemraadschap en andere wettelijke bepalingen en verplichtingen;
- Niet maaien voor 1 juni, uitzonderingen in overeenstemming met gebiedsregisseur;
- Niet in het donker maaien in het broedseizoen (tussen 1 april en 15 juli);
- Faunabeheer, jacht- en/of schadebestrijding vallen buiten de verantwoordelijkheid van de gebruiker.
- Jaarlijks kondigt NCK specifieke beheereisen aan die kunnen variëren.

De financiële afspraken tussen NCK en de gebruiker omvatten:

- De huur. Er is geen aparte beheervergoeding: de huur kan negatief zijn. Het bedrag is afhankelijk van het beheerpakket van dat jaar.
- Lagere waterschapslasten. De gebruiker betaalt de helft.
- Onderhoud van bruggen, dammen en hekken is voor rekening van de gebruiker.

De gebruiker kan verplicht worden om deel te nemen aan cursussen en studiedagen. De gebruiker is lid van NCK. De bijlagen gaan onder andere in op onderhoud aan dammen, hekken en bruggen en de rol van de gebiedsregisseur.

3.3 Aanpak ZHL

ZHL heeft de pilot natuurbeheer Krimpenerwaard niet vermeld op de website. Wel komt het beheer in de Nesse uitgebreid aan bod, alleen niet in relatie tot de pilot. De start van de pilot is door ZHL gecommuniceerd naar haar beschermers (vragen en antwoorden 3 december 2014).

ZHL spreekt in de overeenkomsten met de boeren over pachters. De overeenkomsten hebben de vorm van een tabel, waarin per perceel zijn aangegeven: toegestane mestgift, beweidingsperiode, veedichtheid voor en na 1 juli, eerste maaidatum en type graasdieren. Pachters betalen ook bij ZHL de

helft van de waterschapslasten. De overeenkomsten zijn voor drie jaar. De overeenkomst kan opmerkingen bevatten over bijvoorbeeld het uitvoeren van slootschoningswerk en onkruidbestrijding door de pachter of over het in overleg afwijken van de maaidatum.

Evenals NCK verstuurt ook ZHL nieuwsbrieven aan de pachters.

3.4 Samenvatting

Tabel 4

Samenvatting verschillen in financieringsmodel NCK en ZHL

	NCK	ZHL
Grond in pilot	100 ha	50 ha
Betaalde pacht aan BBL /ha/jaar	€ 190	€ 190
Aanvankelijk UPG subsidie (6 jaar)	€ 318.300	€ 240.081 (waarvan 166.005 voor inrichting en 74.076 voor beheer)
Aanvankelijk UPG subsidie/ha/jaar	€ 530	€ 800
Achterstallig onderhoud	In overeenkomst, maar niet in eerste begroting	Inclusief
Extra financiering	UPG via Streekfonds voor achterstallig onderhoud	Donaties leden en bijdrage Nationale Postcodeloterij
Bedrag extra financiering	€ 70.000	?
Totaal inrichting/ha	€ 700	€ 3.320 (alleen subsidie)
Totaal beheer/ha/jaar	€ 530	€ 247 (alleen subsidie)
Uiteindelijke financiering/ha/jaar	€ 647	€ 800
Pacht/ha/jaar pachters (schatting)	€ 100	€ 200
Duur pachtcontract	6 jaar	3 jaar
Zelfwerkzaamheid	Ja	Nee

Bronnen: UPG, interviews, begroting NCK, gebruiksovereenkomst, reacties op presentatie.

4 Hoe de betrokkenen het ervaren

4.1 Voorgeschiedenis

In de Krimpenerwaard wordt al langer gezocht naar mogelijkheden om de natuur te versterken. Oorspronkelijk was het uitgangspunt om de natuur te verspreiden door het gebied, om migratie van soorten te vereenvoudigen. In 2005 is echter besloten om de natuurontwikkeling te concentreren in de noordrand van de Krimpenerwaard. Daar zou de bodem het snelst dalen en vernatting het hardst nodig zijn, wat goed zou combineren met natuurbeheer (functie volgt peil). Hoewel beoogd was om een groot deel via particulier natuurbeheer door boeren te organiseren, ging de aankoop van agrarische grond door de overheid veel sneller dan opname van particulier natuurbeheer, onder meer door de aantrekkelijke regeling op basis van volledige schadeloosstelling. De natuurdoelen met peilverhogingen en het verdwijnen van boeren uit de noordrand zorgden voor veel onrust en onzekerheid in het gebied. Dat werd versterkt toen in 2009 bleek dat er onvoldoende geld was voor het opkopen van alle grond binnen de begrenzing en de economische crisis weinig uitzicht bood op extra fondsen. Vanuit boerenorganisaties gingen stemmen op om als boeren zelf het natuurbeheer te organiseren. Dat leidde tot de oprichting van de Natuurcoöperatie Krimpenerwaard in 2010, en gesprekken met de provincie Zuid-Holland over een pilot. In eerste instantie was het idee dat NCK grond in eigendom zou krijgen, die eerder door de provincie was aangekocht voor natuur. Dit plan werd in 2012 ingehaald door het stopzetten van het doorleveren van voor natuur aangekochte grond aan terreinbeherende organisaties door staatssecretaris Bleker. Hij deed dit onder meer vanwege een klacht over mogelijk ongeoorloofde staatssteun, die was ingediend bij het Gerecht van de Europese Unie door de Vereniging Gelijkberechtiging Grondbezitters². Als gevolg kon niet meer een-op-een grond door de overheid worden doorgeleverd aan terreinbeherende organisaties, en dus ook niet aan NCK. Om toch door te kunnen gaan met de pilot, is gekozen voor een constructie met tijdelijke verpachting van de grond door de provincie aan NCK en ZHL, die weer 'doorverpachten' aan boeren³. Provincie, NCK en ZHL betreuren dat de pilot op deze manier moest worden bijgestuurd. Ook ZHL pleit voor gelijke kansen en spelregels voor de ontwikkeling van natuur in het NNN. Diverse betrokkenen zien NCK als een alternatieve invulling van particulier natuurbeheer.

4.2 Doelen van pilot en betrokkenen

De projectleider van de provincie heeft uitgebreide ideeën over de doelen van de pilot. Ze noemt de volgende doelen:

- Realiseren natuur binnen NNN door agrariërs.
- Zoeken naar mogelijkheden voor efficiënter (goedkoper) en effectiever natuurbeheer.
- Vergelijken aanpak via terreinbeherende organisatie of via groep boeren.
- Als provincie leren samenwerken met een georganiseerde groep boeren in plaats van individuele boeren.
- Meer betrokkenheid in de streek voor natuurontwikkeling. Gebruikmaken van initiatieven in de streek.

Het goedkopere natuurbeheer wordt gezocht in het 'inverdienmodel', dat boeren het natuurbeheer kunnen combineren met voedselproductie. Ook de programmamanager Veenweiden spreekt van het

² In september 2013 deed het Gerecht uitspraak in verband met een vergelijkbare zaak over natuurorganisaties in Duitsland: natuurorganisaties zijn ondernemingen als ze economische activiteiten verrichten en steun aan ondernemingen moet worden gemeld bij de Europese Commissie.

³ De provincie heeft daarnaast nog diverse agrarische percelen binnen de natuurbegrenzing in eigendom die zij zelf zonder beperkingen of natuurdoelen tijdelijk in pacht uitgeeft.

realiseren van de natuuropgave en het verkrijgen van draagvlak daarvoor in het gebied. Daarnaast hoopt hij dat de pilot helpt om de mindset van veel boeren, dat ze niets kunnen met natuur, te veranderen.

Voor de wethouder die tot voor kort deelnam in de stuurgroep en het hele proces heeft meegemaakt, is deze mentale verandering eveneens een belangrijk doel. Hij hoopt dat de Natuurcoöperatie een opstap is voor een aantal bedrijven om zich geheel te richten op natuurbeheer (natuurboeren/natuurbedrijven). Andere doelen van de pilot zijn voor hem:

- Medewerking van de boerenstand verkrijgen, dat is voorwaarde om de natuuropgave voor elkaar te krijgen;
- Boeren een positie geven in het proces;
- Alternatieven voor particulier natuurbeheer ontwikkelen;
- Monopoliepositie ZHL doorbreken.

Daarvoor ziet hij NCK als middel en geen doel op zich. Ze moeten bewijzen dat ze natuur kunnen beheren.

ZHL geeft aan erop te hebben aangedrongen dat de pilot natuurbeheer Krimpenerwaard niet alleen met NCK zou worden gedaan, maar dat het gericht zou zijn op een vergelijking tussen beide organisaties, met gelijke kansen. In het begin leefde bij ZHL het gevoel op achterstand te staan, maar is men inmiddels wel blij met de pilot. Er wordt immers op meer locaties natuurbeheer toegepast dan vóór de pilot, en dit levert betere resultaten op dan op de grond die door de provincie zelf, zonder voorwaarden, wordt verpacht. ZHL wil graag de lappendeken aan grond in haar beheer aanvullen, zodat het grotere gebieden worden en waterpeilen kunnen worden aangepast. Daardoor wordt het beheer efficiënter en effectiever. ZHL is ambitieus ten aanzien van het halen van de natuurdoelen en is bereid daar ook zelf in te investeren door bijvoorbeeld aankoop van gronden. ZHL verpacht meer dan 90% van haar gronden aan boeren om daarmee de gewenste natuurresultaten te bereiken en het natuurbeheer te financieren. Er is een wachtlijst van potentiële pachters.

Volgens de adviseur die zowel de pachters van NCK als ZHL binnen de pilot begeleidt en de monitoring doet, hebben ZHL en NCK een ander beeld voor ogen als het gaat om in de Krimpenerwaard na te streven natuur. ZHL streeft volgens hem naar een plaatje uit de jaren '50-'60 van de vorige eeuw als het gaat om biodiversiteit (met name flora) en landbouwsysteem. NCK streeft meer naar een plaatje van de jaren '80-'90, met weidevogels en een moderner landbouwsysteem. Volgens hem heeft NCK de ambitie om natuur en landbouw te combineren en in een verdienmodel te plaatsen. De adviseur ziet als belangrijkste doel van de pilot: het zoeken naar mogelijkheden voor het in stand houden van de drie-eenheid van cultuurhistorisch landschap, natuur en agrarische activiteit, tegen maatschappelijk acceptabele kosten.

Op initiatief van LTO en ANV Weidehof is NCK is opgericht met als doel invulling te geven aan de natuurdoelen van het veenweidepact, volgens de bestuursleden. ANV Weidehof en LTO wilden dat agrariërs een rol zouden hebben in beheer van natuurgrond met agrarisch medegebruik. NCK richt zich niet op agrarische grond, maar puur op natuurgrond/grond in het NNN: alle soorten natuur in de Krimpenerwaard. In het bijzonder wil zij het mozaïek handhaven voor de weidevogels, dat wordt afgestemd met ZHL. Bewijzen dat boeren natuurbeheer kunnen uitvoeren, is een van hun doelen. NCK zegt van zichzelf: wij zijn natuurbeheerders met een agrarisch bedrijf. En: wij zijn het gebied.

Ook de pachters noemen diverse doelen voor de pilot:

- Vergelijking tussen aanpak en resultaten NCK en ZHL.
- Bewijzen dat boeren het zelf kunnen doen, en goed ook.
- Bewijzen dat het goedkoper kan.
- Natuurgrond in de Krimpenerwaard bij boeren houden: zeggenschap en agrarisch gebruik.
- Combineren van goed ecologisch met goed financieel resultaat.

De visie van de geïnterviewde pachters ten aanzien van het doorontwikkelen tot natuurbedrijf loopt uiteen. Waar de één het wel ziet zitten om met vleesvee puur op basis van natuurgrond te werken, vindt de ander dat melken op basis van alleen natuurgrond niet haalbaar is.

4.3 Resultaten tot nu toe

Betrokkenen spreken van twee soorten resultaten: de ecologische resultaten en die op het vlak van de organisatie van het natuurbeheer. Voor een verschil in ecologische resultaten tussen de aanpak van ZHL en die van NCK is het volgens de adviseur nog te vroeg: hij schrijft eventuele verschillen toe aan verschillen in uitgangssituatie van de percelen (zie ook hoofdstuk 2). NCK, enkele pachters en de projectleider van de provincie spreken echter wel van trots op de ecologische resultaten. Enkele pachters spreken enthousiast over de veranderingen die ze hebben gezien op voormalige landbouwgrond. NCK is trots op de resultaten van het mozaïek en kijkt dus naar een hogere ruimtelijke schaal.

Op het vlak van de organisatie van het natuurbeheer noemen de overheden en een van de pachters de organisatiekracht van NCK. NCK is een van de eerste boerengroepen die natuur beheert en gecertificeerd is. Ze houden hun boeren scherp en hebben draagvlak, terwijl ze niet genoeg grond hadden voor alle leden. NCK zelf is vooral trots op het effect van de pilot op de motivatie van boeren voor natuurbeheer. Boeren krijgen er meer lol in en kunnen zich nog steeds ondernemer voelen.

4.4 Organisatie van natuurbeheer

4.4.1 Omgaan met grond

De pachters in de Noordrand verbazen zich erover dat zo veel boeren zijn uitgekocht, terwijl het land toch beheerd moet worden. Daarom zijn er volgens de wethouder ook boeren uit het midden en zuiden nodig voor het beheer. Er is consensus onder de betrokkenen dat bij toedeling van grond de voorkeur uitgaat naar boeren dichtbij. Zowel NCK als ZHL hanteert dat criterium en boeren vinden het zelf ook prettiger om land in de buurt te hebben. Nadeel van land ver weg is bijvoorbeeld dat je veel moet rijden met machines. Vanuit het dorp Berkenwoude had dat ook al tot klachten geleid.

Bij zowel ZHL als NCK is er een wachtlijst van belangstellende boeren. Er was meer vraag dan dat er grond beschikbaar was. De toedeling door NCK is gedaan door een onafhankelijke commissie op basis van criteria zoals ligging, ervaring met natuurbeheer en het hebben van een volwaardig agrarisch bedrijf. Over het algemeen vindt men wel dat de verdeling eerlijk is verlopen, al heeft de ene boer meer gekregen dan de andere, en vindt niet iedereen dat voldoende met het criterium 'ligging' rekening is gehouden.

Een aantal pachters betreurt dat alle grond in de Noordrand natuur moet worden. Volgens hen beperkt dat de haalbaarheid van de ontwikkeling van natuurbedrijven. Ook een natuurbedrijf heeft een deel 'vrij land' nodig om te komen tot een voldoende voerkwaliteit (zie 4.4.2). Een andere beperking voor de ontwikkeling van natuurbedrijven is de korte duur van de pachtcontracten. Voor een bedrijf met een groot aandeel natuurgrond is dat een risico.

Zowel ZHL als NCK is geïnteresseerd in aankoop van natuurgrond. Het beleid van gelijkberechtiging bij uitzetten van natuurgrond en dus concurrentie op de grondmarkt maakt aankoop van grond door NCK moeilijk. Volgens de wethouder heeft ZHL een sterkere concurrentiepositie door haar inkomstenbron uit legaten en donaties.

De provincie en de gemeente denken na over de 'restopgave': er moet nog BBL-grond worden verkocht en er is ook nog grond binnen het NNN met een agrarische functie, die niet is aangekocht. Dit wordt ingevuld met agrarisch natuurbeheer, dus zonder functiewijziging. Of de natuurambities op deze grond leiden tot waardedaling, is nog onduidelijk. De projectleider van de provincie vraagt zich af of NCK een rol wil hebben in de invulling hiervan. Voor NCK behoort beheer van agrarische grond echter niet tot de doelstellingen. NCK ziet zichzelf als een natuurbeherende organisatie en richt zich op gronden in het NNN. Ook is NCK niet in eerste instantie geïnteresseerd in de aankoop van landbouwgrond: ze wil niet concurreren met individuele boeren.

4.4.2 Landbouw-natuur

Volgens ZHL is het voor boeren met enkel een focus op productie moeilijk om te denken en te handelen als natuurbeheerder. Weidevogels kunnen ze vooral waarderen, maar er is minder interesse in bijvoorbeeld de rol van insecten in het hele ecosysteem. Toch zegt ZHL mooie natuurresultaten te halen op aan boeren verpachte grond met beperkende gebruiksvoorwaarden. Het grootste deel van het grondbezit van ZHL in de Krimpenerwaard wordt op deze manier aan boeren verpacht. De wethouder ziet bij boeren, door met natuur bezig te zijn, een groeiend inzicht dat ze wel iets kunnen met natuur. Ondernemers die natuur als uitgangspunt nemen, zijn voor de stuurgroep interessanter dan ondernemers die dat niet doen. Natuur kun je echter niet lostrekken van economische functies. De adviseur is de creativiteit en flexibiliteit van boeren steeds meer gaan waarderen, omdat het kansen geeft om in te spelen op de weidevogels. Maar als natuurbeheerder kunnen ze beter de helft van hun ondernemersgeest thuis laten, volgens hem.

Volgens NCK past natuurbeheer goed in een agrarisch bedrijf. Zelfs uit moeras kun je nog riet gebruiken als strooisel. Op grasland is de hoeveelheid mest die kan worden gebruikt cruciaal voor de inpasbaarheid. Verschraling leidt tot onkruid en een lagere gewasopbrengst in hoeveelheid en kwaliteit. Een beetje mest is juist goed voor de weidevogels, vindt ook een van de pachters. De geïnterviewde pachters bevestigen de relatie tussen mest en gewasopbrengst. Ook uitgesteld maaien heeft gevolgen voor de voerkwaliteit. Lage kwaliteit gras kan in kleine hoeveelheden worden bijgevoerd aan het melkvee en is dan juist gezond, maar wordt ook aan paarden gevoerd. Op schraller grasland kan wel vleesvee worden gehouden, maar melkvee kan niet gevoerd worden van alleen natuurland. Vlees van natuurland verkoopt goed vanwege het mooie verhaal.

Bij ZHL mag alleen ruige mest worden toegepast. Dat is schaars in het gebied, en komt bijvoorbeeld van een geitenhouder. Ruige mest kan ook van koeien komen, maar daarvoor is een potstalsysteem nodig, wat voor boeren zonder zo'n stal een grote omschakeling zou betekenen. In de praktijk wordt dan een mestscheider gebruikt en wordt de dikke fractie aangewend.

4.4.3 Aansturing pachters

Zowel NCK als ZHL maakt gebruik van voorwaarden in het pachtcontract om de pachters het gewenste beheer te laten uitvoeren. Naar eigen zeggen is NCK duidelijk en streng geweest: dit beheer moet gebeuren, anders gaat de grond naar een ander. Het contract met NCK wordt door de pachters ervaren als meer open en flexibel dan het contract met ZHL, maar van beide organisaties wordt gezegd dat in overleg veel mogelijk is. NCK vindt zichzelf veel praktischer dan ZHL en zet in op persoonlijke begeleiding en motivatie van de boeren. Eén pachter noemt de aanpak van NCK persoonlijker en soepeler, je doet het meer als groep. ZHL zegt ook ernaar te streven geschikte pachters een grotere rol te geven bij goede resultaten: op die manier is de pilot voor ZHL een inspiratiebron. De adviseur heeft bij beide organisaties een rol in de aansturing van de pachters in de vorm van controle, begeleiding en advies. Bij NCK is dit echter intensiever en heeft hij de rol van gebiedscoördinator en intermediair tussen de pachters en het bestuur. Dat heeft er ook mee te maken dat de bestuursleden zelf ook als pachters belanghebbenden zijn. Volgens de adviseur kan hij bij NCK meer maatwerk leveren door te overleggen met de pachters en te kijken naar de omstandigheden van weer en vogels in het veld. Volgens een van de pachters reageert NCK op de klachten uit Berkenwoude door te gaan experimenteren met meer beweiding i.p.v. maaien. Hij denkt dat dat voor de vogels niet veel uitmaakt.

Belangrijke verschillen in de pachtcontracten gaan om mest (bij NCK mag overal een beetje mest worden gebruikt, bij ZHL mag alleen vaste mest worden gebruikt), maaidata (vastgelegd bij ZHL, flexibeler bij NCK), pleksgewijze chemische onkruidbestrijding (bij NCK toegestaan, bij ZHL niet) en veebezetting (maximale veebezetting bij ZHL, flexibeler met omweiden bij NCK).

4.4.4 Aanleg/beheer

ZHL en NCK zijn verschillend begonnen aan de pilot als het gaat om de verhouding aanleg/wegwerken achterstallig onderhoud en beheer. Volgens de projectleider van provincie Zuid-Holland heeft dit te

maken met de filosofie van beide organisaties. ZHL zet in op een goede basisinrichting, zodat het beheer daarna goedkoper kan. NCK zet in op beheer en had het achterstallig onderhoud niet begroot. Volgens de adviseur had dat echter te maken met gebrek aan ervaring bij NCK, dat alleen beheer was begroot, en werd de slechte staat van onderhoud pas duidelijk bij ingebruikname van de percelen. Vervolgens heeft NCK aanvullende financiering gevraagd aan de provincie voor het achterstallig onderhoud. Dit is gehonoreerd via het streekfonds (zie paragraaf 4.4.7 voor meer over het financiële plaatje). Diverse mensen zeggen dat ZHL voortvarend is begonnen met het vervangen van hekken en bruggen en het onderhouden van dammen, wat zichtbaar is in het gebied en uitstraling geeft. Ook NCK wil een visitekaartje achterlaten doordat het er netjes uitziet na zes jaar, en gaat de aanvullende middelen inzetten voor het wegwerken van achterstallig onderhoud.

ZHL zegt de polder integraal te willen benaderen, met een mozaïek aan beheersvormen, waarin verschillende doelen een plek krijgen en de wensen van de pachters waar mogelijk worden meegenomen. ZHL wil natuurwaarden langdurig en duurzaam in stand houden en pleit daarom voor langdurig perspectief op beheer of eigendom. NCK zegt zich niet bezig te houden met inrichting, omdat de coöperatie geen eigenaar is van de grond. Het inrichtingsplan wordt door de overheid gemaakt en de uitvoering wordt aanbesteed. Wel wil NCK weten wat de gevolgen zijn voor het beheer. NCK staat open voor allerlei vormen van beheer, en ook voor peilverhoging, als de beheervergoedingen maar in verhouding staan tot de beheerkosten.

4.4.5 Peil

Het waterpeil is een terugkerend thema in de interviews. Volgens de projectleider van de provincie en een van de pachters is een hoger peil, met name in het voorjaar, goed voor de weidevogels. ZHL vindt het noodzakelijk om het waterpeil af te stemmen op de natuurdoelen. ZHL koppelt het huidige voorkomen van weidevogels in Nederland aan de tot voor kort beperkte ontwatering in die gebieden, in combinatie met de plaatstrouw en lange levensduur van deze vogels, zelfs als de gebieden niet meer geschikt zijn. Aanpassing van het waterpeil is dus noodzakelijk om de vogels te kunnen behouden in de gebieden waar ze nog voorkomen. Pachters en het bestuur van NCK wijzen dat economisch rendabel agrarisch gebruik moeilijker wordt bij een hoger peil, door een slechtere bereikbaarheid en een lagere productie. Volgens NCK moet peilverhoging daarom gevolgen hebben voor de vergoedingen, maar is het wel bespreekbaar. ZHL pleit voor hogere waterpeilen en is bereid de pacht prijs daarop aan te passen. Deze lagere inkomsten moeten dan door ZHL uit eigen middelen worden aangevuld.

4.4.6 Organisatievormen

De pilot natuurbeheer Krimpenerwaard is een zoektocht naar arrangementen voor het organiseren van het natuurbeheer. Voor de projectleider van de provincie is het collectief een belangrijk onderdeel daarvan. In plaats van met individuele boeren, maakt de provincie afspraken met het collectief. Het collectief stuurt vervolgens de boeren. NCK heeft een plan moeten maken voor het beheer en de inrichting. Op basis van dit plan is de subsidie verleend en is de grond aan NCK uitgegeven. Daarnaast heeft NCK zich laten certificeren als natuurbeheerder. NCK is er trots op als eerste 'boerenclub' in Nederland dit certificaat van Federatie Particulier Grondbezit te hebben ontvangen. Voor de certificering is NCK onder meer beoordeeld op kennis van natuurbeheer, aanpak van monitoring, controle van beheer en de manier van omgaan met afwijkingen.

De grond in de pilot is verpacht aan NCK en ZHL in contracten van 2x3 jaar, en deze hebben dit weer uitgegeven aan individuele boeren. Volgens een van de pachters zijn de contracten van ZHL binnen de pilot niet anders dan daarbuiten. Beide organisaties hebben liever langere contracten. NCK noemt erfpacht als mogelijk alternatief, als eigendom niet haalbaar blijkt. De provincie ontwikkelt een instrumentenkoffer voor de uitvoering van de Noordrand om meer mogelijkheden te scheppen voor de uitvoering van de natuuropgaven. Volgens de projectleider voldoen SNL en SKNL niet voor de Noordrand en evenmin voor natuurbedrijven. De wethouder ziet een palet aan beheersvormen ontstaan in de Krimpenerwaard: met ZHL en NCK, particulier natuurbeheer, agrarisch natuurbeheer en natuurbedrijven. De projectleider ziet een combinatie van ZHL en NCK heel goed werken. Over natuurbedrijven lopen de meningen onder de pachters uiteen. Waar de een zich wel in die richting zou

willen ontwikkelen, denkt een ander dat het niet haalbaar is, en een volgende denkt dat er niet genoeg boeren interesse voor hebben.

Volgens de adviseur heeft de monitoring niet alleen een functie in het bepalen van de effecten van het beleid, het wordt ook gedaan om het beheer bij te kunnen stellen. Daarom hebben beide partijen meer aan monitoring gedaan dan afgesproken met de provincie. ZHL pleit voor ook een onafhankelijke ecologische monitoring en niet alleen door de adviseur. Een van de pachters vreest dat jaarlijkse monitoring vooral veel bureaucratie gaat opleveren. Hij heeft voorkeur voor een langjarige, maar ruime afspraak tussen de provincie en NCK op basis van resultaatsdoelstellingen. Beheer moet je tussendoor kunnen aanpassen aan de veranderingen in het gebied. Verschraving gaat langzaam, volgens de adviseur. Om goede resultaten te halen, zijn langjarige contracten nodig, volgens de pachter. Ook een andere pachter pleit ervoor om de boeren verantwoordelijkheid te geven voor de resultaten.

4.4.7 Geld

De provincie en de gemeente zijn het erover eens dat natuurbeheer goedkoper kan. NCK zet daarop in door met agrarisch medegebruik de kosten beheersbaar te willen houden. NCK wijst op de mogelijkheid om natuurambities in overeenstemming te brengen met beperkte budgetten: hoe meer agrarisch medegebruik mogelijk is (peil, mest, pleksgewijze onkruidbestrijding), hoe goedkoper het kan. ZHL heeft extra inkomstenbronnen en zegt de pacht laag te kunnen houden door onder meer donaties van leden. De reguliere beheerssubsidie voor de grond buiten de pilot dekt immers maar 75% van de normkosten, zodat ZHL 25% uit eigen middelen bijlegt. ZHL beschikt daarnaast over erfenissen en legaten die specifiek voor grondaankopen zijn gereserveerd waardoor ZHL zelf grond kan aankopen.

De pacht prijs voor natuurgrond is bij ZHL ongeveer een derde van reguliere pacht. De pacht prijs bij ZHL is binnen de pilot lager dan daarbuiten, volgens een pachter. De pachters vertellen dat ze bij NCK een lagere pacht betalen dan bij ZHL (ongeveer de helft tot twee derde), maar dat daar tegenover staat dat ze zelf arbeid stoppen in het wegwerken van achterstallig onderhoud. NCK noemt dit zelfwerkzaamheid en gebruikt dit om de cofinancieringsverplichting in te vullen van de provinciale subsidieregeling Uitvoeringsprogramma Groen (UPG). Sommige pachters vertellen dat baggeren en sloten in eerste instantie ook onder zelfwerkzaamheid viel, maar dat NCK dat nu doet, omdat er toch geld voor is. Volgens NCK wordt het sloten nu nog door NCK gedaan om te kunnen zoeken naar de goede manier en de standaard te zetten met betrekking tot kwaliteit, maar is het wel de bedoeling dat de pachters het zelf gaan doen op termijn. Toen ZHL zag dat de pachters het bij NCK zelf moesten doen, heeft ze dat volgens enkele pachters ook ingevoerd voor de eigen ZHL-grond (buiten de pilot). Deze pachters moeten nu op eigen kosten sloten, en ook nog op een dure manier (met een maaikorf). Binnen de pilot worden baggeren en sloten door de provincie betaald.

Volgens een van de pachters kan de pacht bij NCK lager zijn door de lage overhead, omdat het bestuurd wordt door boeren in de buurt. Een ander vindt juist de post advies op de NCK-begroting wel erg hoog, en wijt dit aan het feit dat de overheid met deze constructie kosten naar de boeren doorschuift. Volgens NCK kunnen de operationele kosten omlaag bij langjarige contracten en door het areaal grond te vergroten.

4.5 Samenwerking en netwerkend werken

4.5.1 Samenwerking

Gaandeweg de spelregels veranderen, leidt tot veel onduidelijkheid, volgens meerdere betrokkenen. Voor aanvang van de pilot bleek dat natuurgrond niet meer een-op-een kon worden doorgeleverd. Dat was een grote teleurstelling voor de provincie, NCK en ZHL. Een recente verandering is dat de gemeente en het hoogheemraadschap verantwoordelijk zijn geworden voor uitvoering van het NNN. Volgens meerdere betrokkenen is de taakverdeling tussen de gemeente en de provincie onduidelijk. Wel is ZHL blij dat de gemeente en het waterschap nu de regie voeren over de uitvoering, waardoor

de inrichting van natuurgrond weer voortvarend ter hand wordt genomen. Volgens ZHL is iedereen vanwege de decentralisatie op zoek naar een nieuwe rol, inclusief ZHL. Volgens de adviseur past de oprichting van NCK in deze trend van een terugtrekkende overheid, waarbij gebruikers van het gebied zelf verantwoordelijk worden gemaakt.

ZHL heeft vanouds een nauwe relatie met het provinciehuis volgens de wethouder, waardoor ZHL misschien wel te veel invloed had. Dat is veranderd door het niet langer doorleveren van grond en het wegvallen van subsidies, en volgens de programmamanager Veenweiden is ZHL daar ondernemender door geworden. Hij vindt ZHL een constructieve samenwerkingspartner in het natuurbeheer. Waar provinciale ambtenaren eerst kritisch waren over natuurbeheer door boeren, is in de pilot het vertrouwen tussen de provincie en NCK gegroeid, volgens zowel de provinciale projectleider als de NCK-bestuurders. Je moet elkaars taal leren spreken. NCK ziet de waardering van de provincie, maar zou dat ook graag op papier vertaald zien in afspraken over het vervolg. Ze hebben het gevoel in het diepe te zijn gesprongen.

Ook de relatie tussen ZHL en NCK is verbeterd volgens beide partijen. Het beheren van aangrenzende grond en het realiseren van een mozaïek dwingen tot samenwerking, zegt NCK. ZHL zou wel wat meer contact met NCK willen. Volgens NCK kunnen beide organisaties elkaar versterken en van elkaar leren. De adviseur zou graag willen dat er meer uitwisseling komt tussen pachters van ZHL en NCK. De projectleider van de provincie en de programmamanager Veenweiden zien echter ook concurrentie tussen NCK en ZHL. Een aantal pachters vindt de concurrentie tussen NCK en ZHL een welkome en gezonde ontwikkeling. Pachters zijn positief over de samenwerking met zowel ZHL als NCK.

Andere partijen die genoemd worden als samenwerkingspartners in het natuurbeheer, zijn ANV Weidehof, het Hoogheemraadschap en de Groenalliantie. Volgens de wethouder heeft NCK een grotere organisatiekracht dan Weidehof. NCK ziet een duidelijke taakverdeling met Weidehof: Weidehof doet agrarisch natuurbeheer buiten de NNN-gebieden en NCK natuurbeheer door agrariërs binnen het NNN. De banden zijn nauw: de voorzitter van Weidehof is vicevoorzitter van NCK. Binnen het palet van grondeigenaren, beheerders en beheervormen is er ook nog de Groenalliantie. De wethouder hoopt dat er een beheerdersoverleg komt. NCK is nog niet echt bezig met verbreding van activiteiten en mogelijke 'klanten', hoewel ze daarover al wel een sessie hebben georganiseerd met hun leden. ZHL vindt het jammer dat NCK terughoudend is in het betrekken van de natuur- en vogelwerkgroep en KNNV Gouda. NCK staat open voor samenwerking met de vogelwerkgroep, maar wil wel graag dat de vrijwilligers kwaliteit leveren. Volgens de programmamanager Veenweiden is het logisch dat NCK als jonge organisatie nog maar met een beperkt aantal partijen samenwerkt. De projectleider van de provincie zou graag willen dat het hoogheemraadschap meer wordt betrokken bij de uitvoering. ZHL vindt dat het waterbeheer nog te veel gericht is op agrarisch gebruik en te weinig op de natuurdoelen waardoor er kunstgrepen moeten worden toegepast om de natuurdoelen alsnog te realiseren. NCK vindt zichzelf geen samenwerkingspartner voor het hoogheemraadschap omdat het geen eigenaar is.

Over de rol van LTO en DWLK in het politieke spel rondom natuur en landbouw in de Krimpenerwaard is een beperkt aantal uitspraken gedaan, die vooral illustreren dat het een politiek spel is.

4.5.2 Netwerkend werken

Netwerkend werken heeft vooral een rol gespeeld aan de overheidskant van de samenwerking. De pachters weten niet wat het is of hebben er weinig van meegekregen. Eén pachter ziet een grote tegenstelling tussen de gedachte achter netwerkend werken en de manier waarop de rest van het proces in de Noordrand verloopt: zonder overleg met de boeren die er nog zitten. ZHL, de adviseur en NCK vertellen dat het later bij de pilot is gekomen, dat de provincie er veel tijd in heeft gestoken, dat het formulier wel erg uitgebreid was en dat het goed was om elkaar te leren kennen en in gesprek te raken. Behalve het sociale aspect zegt NCK er niet veel aan te hebben gehad ('wij zijn daar te nuchter voor').

Het is vooral de projectleider van de provincie die uitgebreid vertelt over netwerkend werken. Zij beschrijft het als een wijze van werken, gericht op het gebruiken van initiatieven in de streek en het krijgen van meer betrokkenheid voor natuurontwikkeling. De provincie wil gebruikmaken van de

initiatieven en de mogelijkheden van het gebied. Een goed voorbeeld, zoals de natuurcoöperatie, kan via netwerkend werken verder worden gebracht. Het is de provincie gelukt om anders te communiceren, meer los te laten en meer verantwoordelijkheid in het gebied te leggen. Ze hoopt dat het nog wel in het gebied doorwerkt en met name dat vrijwilligers en bewoners uit de stad meer betrokken worden.

4.6 Deskundigheid, vakmanschap en leren

ZHL heeft veel deskundigheid en ervaring in natuurbeheer volgens de ambtenaren van de provincie, NCK en een aantal pachters. NCK is dat snel aan het inhalen door het volgen van cursussen en met name ook door het inschakelen van Rudi Terlouw (de adviseur). Dat vinden diverse betrokkenen een goede zet. Deze adviseur begeleidt de pachters van NCK binnen de pilot en monitort ook bij pachters van ZHL. Voordat hij zijn eigen bureau begon, werkte hij bij ZHL. NCK is zeer over hem te spreken: Hij kent het gebied en heeft veel ervaring bij ZHL. De communicatie met het bestuur is goed. Hij wil ook graag dat het lukt. De adviseur maakt nieuwsbrieven voor de deelnemers, onder meer om resultaten te delen. Dit doet hij zowel voor NCK als voor ZHL. Volgens ZHL heeft de begeleiding van de pachters meerwaarde en past ze dit inmiddels in meerdere gebieden toe.

NCK organiseert cursussen en excursies voor leden. Voor deelnemers zijn de excursies verplicht. Doel is dat deelnemers leren van elkaar: hoe hoort beheer eruit te zien. Pachters bevestigen dat NCK kennisbijeenkomsten organiseert, maar volgens een van de pachters zijn dat er niet zoveel. ZHL heeft in het verleden wel bijeenkomsten georganiseerd voor pachters, maar ook die frequentie mag wel wat omhoog volgens zowel ZHL als de adviseur. De adviseur pleit voor het bespreken van de resultaten in die bijeenkomsten. Ook het leren tussen ZHL en NCK kan beter worden georganiseerd volgens hem, in de vorm van gezamenlijke veldbezoeken en het bespreken van elkaars werkwijze, om uiteindelijk de beste methoden te kunnen kiezen. NCK is dat met hem eens.

Volgens de projectleider van de provincie en de wethouder is NCK beter in het denken vanuit de bedrijfsvoering dan ZHL. ZHL ziet wel het belang in van die kennis, en stelt voor dat het Veenweiden Innovatie Centrum (VIC) betrokken wordt om de economische kant van een bedrijfsvoering met natuurbeheer te onderzoeken. Daarnaast denkt ZHL dat de Groene Motor (LEZH) een rol in de pilot zou kunnen gaan spelen wat betreft het opleiden van weidevogelvrijwilligers.

NCK vertelt dat boeren in het gebied behoorlijk wat kennis hebben opgedaan over natuurbeheer door te pachten bij ZHL. Zelf zeggen ze nu deskundige boeren aan het werk te hebben door de selectie bij de toedeling. Een van de pachters zegt dat je als pachter geen verstand van natuurbeheer hoeft te hebben, alles staat toch in het contract. Andere pachters vertellen uitgebreide verhalen over onder meer de relatie tussen weidevogels, mest, peil, ondergrond en predatoren; over de relatie tussen slootkanten, peil en onderhoud; de samenstelling en kwaliteit van mest; veerassen en veedichtheid.

NCK en de provincie geven aan te willen leren organiseren. Voor de provincie is de pilot een middel voor het opdoen van ervaring; NCK heeft vooral in het begin externe adviseurs betrokken om de nieuwe organisatie goed op te kunnen zetten.

ZHL zit in het reguliere natuurbeheer in het NNN vast aan de voorwaarden van de SNL-systematiek. De pilot geeft ZHL een mogelijkheid om meer dingen te proberen.

4.7 Verschillen en overeenkomsten in aanpak NCK en ZHL

Hierboven zijn al veel verschillen en overeenkomsten aangegeven in de aanpak van NCK en ZHL. Deze zijn samengevat in Tabel 5.

Tabel 5

Verschillen in aanpak NCK en ZHL binnen pilot

	NCK	ZHL
Mest	Beetje mest toegestaan, niet in randen/slootkanten	Beetje vaste mest overal toegestaan (in pilot)
Maaidata	Flexibel, afstemmen met adviseur	Niet flexibel, maar in overleg is veel mogelijk
Chemische onkruidbestrijding	Pleksgewijs toegestaan	Niet toegestaan
Veebezetting	Experiment met omweiden	Maximum
Pacht/ha/jaar betaald door boeren (schatting)	€ 100,-	€ 200,-
Sloten	Eerst zelfwerkzaamheid, later door NCK	Door ZHL
Overig achterstallig onderhoud	Deel zelfwerkzaamheid, deel NCK	ZHL
Peil	Staat open voor peilverhoging, mits passende beheervergoeding	Streeft naar peilverhoging
Benadering boeren	Groepsinspanning, persoonlijke begeleiding	1 op 1, minder intensieve begeleiding
Inzet Bui-tegewoon	Gebiedsregisseur: controle, advisering, monitoring, begeleiding, nieuwsbrieven	Begeleiding, controle, monitoring, nieuwsbrieven

Overeenkomsten:

- Mestbeleid binnen de pilot is vrijwel hetzelfde;
- De inzet van Rudi Terlouw bij monitoring, begeleiden en informeren deelnemers;
- Beide organisaties willen meer grond;
- In overleg is veel mogelijk;
- ZHL neemt praktijken over van NCK: benadering boeren, toedelingscommissie, sloten op kosten van de boer (buiten pilot). Het beheer van beide organisaties lijkt naar elkaar toe te groeien.

4.8 Toekomst

4.8.1 Tweede helft pilot

Voor de tweede helft van de pilot hoopt NCK om meer grond en meer zekerheid over de grond voor langere tijd. Daarnaast zetten ze in op het wegwerken van het achterstallig onderhoud: ze willen dat het er na zes jaar netjes uitziet. De adviseur hoopt op meer uitwisseling tussen NCK en ZHL en ZHL sluit zich daarbij aan. ZHL wil vaker beheerdersoverleg en excursies. Daarnaast hoopt ZHL dat het hoogheemraadschap meer betrokken raakt, zodat de peilen kunnen worden verhoogd en meer flexibel gemaakt. Ook hoopt ZHL op betrokkenheid van de natuur- en vogelwerkgroep. Van de provincie vraagt ZHL concretere, meetbare natuurdoelen en pleit voor steviger, meer onafhankelijke monitoring van de ecologische resultaten.

De wethouder hoopt dat NCK meer gaat samenwerken met anderen en zich doorontwikkelt. Als dat niet gebeurt, maakt de wethouder zich zorgen over de toekomst.

De projectleider van de provincie gaat ervan uit dat het achterstallig onderhoud wordt weggewerkt in de tweede helft van de pilot.

Een aantal pachters geeft duidelijk aan graag door te willen met de pilot.

4.8.2 Na de pilot

De wethouder en de programmamanager veenweiden zijn vrij pessimistisch over de toekomst van NCK. Ze gaan ervan uit dat NCK geen grond meer krijgt na de pilot. Als de provinciegrond wordt verkocht, kan de provincie het niet meer verpachten, en daarmee is de continuïteit van NCK een zorg. Er zijn alternatieven in de vorm van ZHL, PN, en natuurbedrijven. NCK zou de grond kunnen kopen, maar ZHL heeft een concurrentievoordeel door de inkomsten uit donaties. De heren opperen dat de boeren samen grond kunnen kopen. Hoe dan ook vinden ze dat NCK moet doorontwikkelen om in de toekomst te kunnen blijven bestaan. De projectleider van de provincie hoopt dat NCK de grond kan kopen en het beheer kan doorzetten in samenwerking met ZHL. Bovendien hoopt ze dat elders in Zuid-Holland meer natuurcoöperaties gaan ontstaan.

Voor ZHL is onduidelijk wat de provincie wil: stoppen, de pilot uitbreiden of verkoop van de grond. Ze hoopt op erkenning van de prestaties van zowel NCK als ZHL (een 'bloemetje'), in de vorm van uitbreiding naar alle provinciale gronden binnen de natuurbegrenzing. Naast verkoop pleit ZHL voor langjarige erfpacht aan beide gecertificeerde natuurorganisaties. Ook bij NCK is de boodschap nog niet duidelijk aangekomen dat er straks geen grond meer beschikbaar is. Wel maken ze zich daar zorgen over. Het zou niet goed zijn voor de geloofwaardigheid van de overheid in het gebied. NCK denkt wel na over alternatieven en hoopt dat ze, als ze de grond verliezen, gecompenseerd worden met andere grond of grond in erfpacht kunnen krijgen als alternatief voor koop. Ze zien dat er veel grond is die beheerd moet worden. Misschien kunnen ze grond van ZHL gaan beheren, of grond van particulieren. Maar ze willen geen ratjetoe aan grond en ze willen de focus natuurbeheer behouden. Over beheer van de 'agrarische grond met natuurwaarden' in de Noordrand is NCK terughoudend. Ten eerste wil NCK niet concurreren met individuele boeren die interesse hebben in die grond. Ten tweede is die grond duurder dan natuurgrond en heeft NCK daar geen geld voor. Maar als andere boeren het niet willen hebben, is NCK wel geïnteresseerd.

4.8.3 Leervragen

De volgende leervragen komen uit de interviews:

Projectleider provincie:

- Hoe kun je met natuurbeheer door boeren goede resultaten halen?
- Wat zijn nieuwe vormen van natuurbeheer?
- Hoe kunnen nieuwe vormen van natuurbeheer worden uitgetest binnen huidige subsidieregelingen?
- Hoe kom je tot langdurige overeenkomsten met boeren om natuurbeheer te waarborgen?
- Hoe kun je de kwaliteit van het nieuwe natuurbeheer waarborgen?

ZHL:

- Hoe kunnen bedrijven de bedrijfsvoering economisch duurzaam combineren met natuurbeheer?
- Welke natuurdoelen zijn wel en niet haalbaar met deze vorm van beheer?
- Hoe meer burgers te betrekken bij het gebied?

NCK:

- Wat zijn goede instrumenten voor natuurbeheer door boeren met een lange contractduur?

Pachters:

- Hoe komen we tot langduriger contracten?
- Wat zijn zinvolle weidevogelmaatregelen? Bestaande maatregelen hebben te weinig resultaat. Wat te doen aan predatoren? Wat is de invloed van bemesten/verschralen op weidevogels?
- Hoe kan agrarisch medegebruik mogelijk blijven, zodat er nog iets te verdienen valt?

5 Discussie

5.1 Beelden van elkaar

Betrokkenen denken vaak te weten hoe de ander ergens over denkt of iets aanpakt, maar dat klopt niet altijd met wat die ander vertelt. Een algemene aanbeveling voor goede samenwerking is elkaar echt goed te leren kennen en elkaars motieven en aanpak te bevragen.

5.2 Verschillen en overeenkomsten tussen ZHL en NCK

NCK is als boerencollectief en initiatief van onderop een bijzondere natuurbeherende organisatie. ZHL gaat als 'traditionele' natuurbeherende organisatie al heel wat langer mee (1934). ZHL bezit al veel grond in de Krimpenerwaard. NCK heeft geen grond in bezit. De grond in de pilot wordt door beide organisaties gepacht van de provincie (NCK 100 ha, ZHL 50 ha) en in gebruik gegeven aan boeren in het gebied.

NCK heeft een wat lossere aanpak dan ZHL, met minder strakke regels, meer overleg en meer gezamenlijkheid, wat de pachters goed bevalt. Over ZHL zijn de pachters echter ook tevreden. Dat voor beide verpachters in de pilot dezelfde adviseur bij de pachters over de vloer komt voor monitoring en advies, draagt ertoe bij dat pachters soms weinig verschil zien. De begeleiding van de boeren is intensiever bij NCK. Bovendien zet NCK meer in op uitwisseling tussen pachters en kennisontwikkeling.

ZHL heeft meer kennis van natuurbeheer en ecologische onderbouwing en NCK heeft meer kennis van inpassing in de bedrijfsvoering. NCK heeft echter ecologische kennis in huis gehaald door het aanstellen van de gebiedscoördinator/adviseur. ZHL heeft meer affiniteit met 'donkergroene natuur', en NCK meer met natuurtypen waar agrarisch medegebruik mogelijk is. Echter, ZHL beheert veel grond met agrarisch medegebruik en NCK heeft ambities in de richting van alle soorten natuur in de Krimpenerwaard.

ZHL is voortvarend aan de slag gegaan met het wegwerken van achterstallig onderhoud en NCK is bezig met een inhaalslag.

Boeren betalen minder pacht bij NCK dan bij ZHL, maar bij NCK wordt meer zelfwerkzaamheid verwacht. ZHL heeft voor de pilot meer geld aangevraagd voor basisinrichting en het wegwerken van achterstallig onderhoud, en NCK meer voor beheer. Per ha heeft ZHL meer geld van de provincie gekregen dan NCK. NCK heeft extra financiering gekregen via het Streekfonds voor het vervangen van hekken, bruggen en dammen. ZHL heeft een extra inkomstenbron uit donaties en van de Postcodeloterij. Hoe de overheadkosten verdeeld zijn, is ons onbekend.

Op basis van de ons beschikbare documenten en gegevens zijn het beheer en de monitoring door beide organisaties goed uitgevoerd, en zijn de ecologische resultaten goed, voor zover daar iets van gezegd kan worden na zo'n korte periode.

5.3 Combineren van natuur en landbouw

Over hoe natuur en landbouw te combineren en de haalbaarheid van verschillende strategieën, lopen de meningen uiteen. Hierin speelt mee het niet-gedefinieerde concept van een natuurbedrijf. Sommigen lijken ervan uit te gaan dat een natuurbedrijf hetzelfde kan doen als een natuurbeherende organisatie, en daar een boterham mee kan verdienen, bijvoorbeeld met verkoop van vlees. Anderen

zien een natuurbedrijf als een boerenbedrijf dat natuur beheert en ook nog voedsel produceert, bij voorkeur met melkvee. Het is echter van belang om na te denken over het bedrijfssysteem dat men voor ogen heeft, en het soort landschap en natuur dat daar het resultaat van is.

Ter referentie introduceren we hier een aantal ideeën uit het concept Boeren voor Natuur, dat onder meer in de Zuid-Hollandse polder van Biesland in de praktijk wordt gebracht. Boeren voor Natuur gaat ervan uit dat landbouwsystemen nodig zijn om de biodiversiteit en landschapskwaliteit van de agrarische landschappen in stand te houden, omdat die zijn ontstaan als bijproduct van agrarische activiteit. De biodiversiteit in het veenweidegebied hing samen met een systeem van intensievere huis- en extensievere veldkavels, en een onderscheid in wei- en hooilanden. Toen mest nog schaars was, veevoer duur en ontwatering minder grondig, werd de meeste mest bewaard voor de beste en meest nabije grond (weilanden, huiskavels) en werd het zeker niet aan de slootkanten verspild. Veldkavels waren vaak hooilanden waar meer werd 'gehaald' dan 'gebracht' en stonden zo ten dienste van de productie op de betere gronden. Verschraling was dus onderdeel van het landbouwsysteem, maar ook op schrale hooilanden werd soms een beetje mest toegepast. Boeren voor Natuur (natuurgericht bedrijf) grijpt terug op principes van schaarste aan mest en suboptimale ontwatering, en een combinatie van goede en minder goede grond. Het is juist deze combinatie, die, tegen een behoorlijke vergoeding, natuurbeheer voor de boer logisch, functioneel en inpasbaar maakt. Bovendien doet de combinatie van goede en minder goede grond een beroep op zijn vakmanschap om er het beste van te maken voor zowel landbouw als natuur. De pachters in de Krimpenerwaard hebben dus een punt als ze naast natuurgrond ook 'vrije grond' tot hun beschikking willen hebben op een beperkte afstand van de rest van hun bedrijf.

Voor een duurzaam natuurbedrijf, met een groot aandeel natuurgrond in het bedrijf, is het van groot belang dat grondgebruik voor lange termijn geregeld is. Dit is belangrijk voor de bedrijfseconomie in verband met de omvang van de veestapel, investeringen en financiering, maar ook voor het ecologische resultaat.

Natuurbedrijven zijn echter niet de enige organisatievorm voor het invulling geven aan natuurbeheer in de Krimpenerwaard. Uiteindelijk zijn het de mensen in het gebied die het moeten doen, en een te sterke focus op één oplossingsrichting kan het bereiken van het doel in de weg staan. Hoewel wij maar zeven boeren gesproken hebben, is er onder hen meer draagvlak voor een collectieve oplossing dan voor gespecialiseerde natuurbedrijven. De provincie heeft onderzoek laten doen naar de interesse onder boeren in de Noordrand om zich te ontwikkelen als natuurbedrijf, maar die resultaten zijn nog niet beschikbaar.

NCK merkt terecht op dat het combineren van landbouw en natuur een glijdende schaal is van natuurdoelen, inpasbaarheid en beheerkosten. In een situatie van bezuinigingen kunnen ambities worden bijgesteld in de vorm van areaal (minder ha), maar ook in de vorm van een hogere inpasbaarheid in de agrarische bedrijfsvoering met lagere beheerkosten per ha.

5.4 Toekomst NCK?

Bij de provincie en de gemeente staat al min of meer vast dat NCK na de pilot geen grond meer kan pachten van de provincie, omdat alle grond zal worden verkocht. Bij NCK en ZHL is die uitkomst echter nog niet helemaal duidelijk. De provincie en de gemeente hebben wel een mening over hoe NCK zich zou moeten ontwikkelen: richting een bredere samenwerking en een bredere taakopvatting. NCK is nog niet zover, al wordt wel nagedacht over de toekomst en over alternatieven voor pacht, koop en provinciegrond. NCK houdt vast aan de ambitie natuur te willen beheren en wil niet concurreren met andere boeren of ANV Weidehof in het agrarisch natuurbeheer.

Voor de provincie Zuid-Holland en de gemeente Krimpenerwaard is er iets voor te zeggen om de samenwerking met NCK op een of andere manier voort te zetten. Als initiatief van zelforganisatie, van onderop, vanuit het gebied, heeft het bestaansrecht. Het heeft een gevoel van trots en saamhorigheid teweeggebracht onder boeren in de Krimpenerwaard, en een positieve(re) associatie met natuur.

Bovendien is het een innovatief arrangement, waar ook elders in de provincie en Nederland van kan worden geleerd.

Hoewel de overheid, onder meer via grond, wel belangrijke randvoorwaarden kan bepalen voor het voortbestaan van NCK, gaat de overheid daar natuurlijk niet over. NCK is van de leden, die zich zelf moeten beraden op hun doelstellingen en ontwikkelingsrichting.

5.5 Beperkingen van dit onderzoek

Voor deze analyse hebben wij niet kunnen beschikken over de volgende documenten:

- Subsidieaanvraag van NCK
- Subsidiebeschikking aan NCK
- Subsidiebeschikking aan ZHL
- Oordeel DLG over inrichting
- Verslag tijdlijnsessie
- Ingevulde vragenformulieren netwerkmonitor
- Rapportage certificering NCK

Daarnaast hebben wij een beperkt aantal mensen gesproken die met elkaar wellicht niet 'het hele verhaal' vertellen.

De onderzoekers staan door hun betrokkenheid bij en ervaring in andere onderzoeksprojecten in principe positief tegenover vormen van natuurbeheer door agrariërs en vormen van integratie van natuur en landbouw. Dit kan de interpretatie van de beschikbare en verzamelde gegevens hebben beïnvloed. Het is echter onvermijdelijk dat een onderzoeker werkt vanuit een bepaald perspectief: het is van belang dat onderzoekers zich daarvan bewust zijn en er open over zijn.

6 Conclusies en advies

6.1 Conclusies

Op basis van analyse van beschikbare stukken en interviews met betrokkenen in de Krimpenerwaard komen wij tot de volgende conclusies:

- *Zijn de afspraken nagekomen?*

Ja. Beide organisaties hebben zich ingespannen om goed werk te leveren.

- *Hoe verhouden zich de tussentijdse resultaten tot de oorspronkelijke doelen?*

De ecologische resultaten zijn goed, voor zover het mogelijk is in zo'n korte periode. Beide organisaties hebben hun beheer afgestemd op weide- en watervogels van het veenweidegebied en op de habitats die deze vogels nodig hebben.

- *Wat is er bereikt, wat is er geleerd en wat zijn de doelen geworden?*

Een duidelijke conclusie is dat 'de boeren' in de vorm van NCK in staat zijn om natuur te beheren. NCK heeft een grote inspanning moeten leveren met het opzetten van een organisatie, het ontwikkelen van contracten, het doorlopen van een certificering, het selecteren van pachters en het organiseren van een cursus voor de leden. Alle betrokkenen vinden dit een forse prestatie. Het inschakelen van Bui-tegewoon voor zowel het inbrengen van ecologische kennis als de persoonlijke begeleiding van de pachters is een goede strategie geweest. Het ontstaan en de aanpak van NCK hebben bijgedragen aan een groter draagvlak voor natuurbeheer onder de boeren in de Krimpenerwaard. Wij denken dat dit ermee te maken heeft dat NCK een lokaal boereninitiatief is. ZHL heeft ook geleerd van de pilot, met name het idee van een toedelingscommissie en de meer interactieve wijze van samenwerking met de pachters. De pilot heeft bovendien geleid tot een betere relatie tussen ZHL, NCK en provincie. NCK en ZHL spreken allebei het voornemen uit om nauwer te gaan samenwerken.

De doelen van de pilot hadden te maken met het uitproberen van organisatievormen voor natuurbeheer en het betrekken van boeren daarbij. Deze doelen staan nog steeds overeind, al lijkt de specifieke organisatievorm van de pilot niet te kunnen worden voortgezet.

- *Wat zijn overwegingen voor de tweede helft van de pilot, en de periode erna?*

Uit de tussenevaluatie komen geen argumenten voor drastische aanpassingen van de afspraken. We geven enkele adviezen in de volgende paragraaf. Het 'definitieve' einde van de verpachtingsconstructie tussen PZH en NCK met het aflopen van de pilot legt echter een schaduw over de tweede helft. Deze periode moet dan ook gebruikt worden om gezamenlijk na te denken over de periode daarna. In onze ogen is een collectief van boeren dat in het eigen gebied natuurbeheer organiseert nog steeds een relevante organisatievorm met bestaansrecht naast alle andere vormen, en de moeite waard om te blijven volgen en van te leren.

6.2 Advies

Voor de tweede helft:

1. Blijf investeren in de samenwerking en het leren kennen van elkaar.
2. Werk actief aan uitwisseling van kennis en ervaring tussen NCK en ZHL en de pachters.
3. Maak monitoringsgegevens ruimtelijk inzichtelijk, zodat ze gekoppeld kunnen worden aan habitatkwaliteit en beheer. Geef, in ieder geval voor de vier typische weidevogels (grutto, tureluur, Kieviet en schollekster), de aantallen in figuren over de jaren heen weer, zodat snel in één oogopslag kan worden gezien hoe het verloop is, bij voorkeur ook in relatie tot de landelijke trend.

-
4. Maak een polderplan waarin alle bagger- en schoonwerkzaamheden gepland in gefaseerd baggeren en schonen wordt opgenomen in ruimte en tijd. Laat het slootschonen en baggeren nog beter op elkaar aansluiten. Maak hierbij ook een kaart voor de betreffende uitvoerende agrariër en/of loonwerker.

Voor daarna:

5. Zoek naar mogelijkheden om NCK te laten voortbestaan (en begin daar nu al mee)

Algemeen:

1. Maak keuzes voor en tegen natuurdoelen expliciet.
2. Kijk bij de natuurwaarden van het gebied ook naar vissen, amfibieën, libellen en juffers, dagvlinders en oevergebonden zoogdieren. Met name vissen en amfibieën kunnen een sleutel zijn voor het verbeteren van de omstandigheden voor visetende watervogels, zoals sterns en reigers.
3. Ontwikkel het concept natuurbedrijf samen met agrariërs, bij voorkeur in meerdere varianten.
4. Houd betere grond beschikbaar in de Noordrand ten bate van het beheer van de nattere en schralere percelen.
5. Betrek het hoogheemraadschap bij de plannen voor natuurontwikkeling.
6. Organiseer met regelmaat een beheerdersoverleg met ZHL, NCK, Weidehof, recreatieschap, hoogheemraadschap, provincie, gemeente en andere relevante beheerders.

Bronnen

Anoniem (2014). Inbreng onderwerpen ZHL, te bespreken bij de evaluatie Pilotproject 'natuurbeheer De Nesse/Kattendijk' 03-12-2014.

NCK (2012). Gebruiksovereenkomst Krimpenerwaard. Bergambacht: Natuurcoöperatie Krimpenerwaard.

NCK (ongedateerd). Kostenraming Beheer en inrichting Pilot Natuurcoöperatie Krimpenerwaard. Bergambacht: Natuurcoöperatie Krimpenerwaard.

NCK (ongedateerd). Raamplan beheer en inrichting t.b.v. de pilot Natuurcoöperatie Krimpenerwaard.

PZH (2012). Overeenkomst pilot natuurbeheer Krimpenerwaard PZH en NCK. Den Haag: Provincie Zuid-Holland.

PZH (2012). Overeenkomst pilot natuurbeheer Krimpenerwaard PZH en ZHL. Den Haag: Provincie Zuid-Holland.

Reinink, W. (2012). Beheerplan pilotproject 'Tijdelijk beheer BBL-gronden door het ZHL'. Rotterdam: Zuid-Hollands Landschap.

Terlouw, R.J.S. (2013). Houtopstanden in polder Kattendijksblok te Gouderak. Ouderkerk aan den IJssel: Bui-tegewoon groenprojecten.

Terlouw, R.J.S. (2013). Jaarverslag Inventarisatie & Beheer Natuurcoöperatie Krimpenerwaard 2013. Ouderkerk aan den IJssel: Bui-tegewoon groenprojecten.

Terlouw, R.J.S. (2014). Beheer reservaat Graslanden Krimpenerwaard, 2014. Ouderkerk aan den IJssel: Bui-tegewoon groenprojecten.

Terlouw, R.J.S. (2014). Beheerplan Natuurcoöperatie Krimpenerwaard 2014 – 2018. Ouderkerk aan den IJssel: Bui-tegewoon groenprojecten.

Terlouw, R.J.S. (2014). Inventarisaties reservaat Graslanden Krimpenerwaard, 2014. Ouderkerk aan den IJssel: Bui-tegewoon groenprojecten.

Terlouw, R.J.S. (2015). Jaarverslag Inventarisatie & Beheer Natuurcoöperatie Krimpenerwaard 2014. Ouderkerk aan den IJssel: Bui-tegewoon groenprojecten.

Westerink, J., Stortelder, A.H.F., Ottburg, F.G.W.A., Boer, T.A. de, Schrijver, R.A.M., Vries, C.K. de, Plomp, M., Smolders, E.A.A., Eysink, A.T.W., en Bulten, G.H. (2013). Boeren voor Natuur: hoe werkt het en wat levert het op? Alterra Wageningen UR, 2013 (Alterra-rapport 2472)

ZHL (2013). Aanvraag projectsubsidie pilot beheer Krimpenerwaard ZHL-NC. Rotterdam: Zuid-Hollands Landschap.

ZHL (2015). Voorbeeld contractvoorwaarden pachtcontracten. Rotterdam: Zuid-Hollands Landschap

Alterra Wageningen UR
Postbus 47
6700 AA Wageningen
T 0317 48 07 00
www.wageningenUR.nl/alterra

Alterra-rapport 2694
ISSN 1566-7197

Alterra Wageningen UR is hét kennisinstituut voor de groene leefomgeving en bundelt een grote hoeveelheid expertise op het gebied van de groene ruimte en het duurzaam maatschappelijk gebruik ervan: kennis van water, natuur, bos, milieu, bodem, landschap, klimaat, landgebruik, recreatie etc.

De missie van Wageningen UR (University & Research centre) is 'To explore the potential of nature to improve the quality of life'. Binnen Wageningen UR bundelen 9 gespecialiseerde onderzoeksinstituten van stichting DLO en Wageningen University hun krachten om bij te dragen aan de oplossing van belangrijke vragen in het domein van gezonde voeding en leefomgeving. Met ongeveer 30 vestigingen, 6.000 medewerkers en 9.000 studenten behoort Wageningen UR wereldwijd tot de aansprekende kennisinstellingen binnen haar domein. De integrale benadering van de vraagstukken en de samenwerking tussen verschillende disciplines vormen het hart van de unieke Wageningen aanpak.

To explore
the potential
of nature to
improve the
quality of life

Alterra Wageningen UR
Postbus 47
6700 AA Wageningen
T 317 48 07 00
www.wageningenUR.nl/alterra

Alterra-rapport 2694
ISSN 1566-7197

Alterra Wageningen UR is hét kennisinstituut voor de groene leefomgeving en bundelt een grote hoeveelheid expertise op het gebied van de groene ruimte en het duurzaam maatschappelijk gebruik ervan: kennis van water, natuur, bos, milieu, bodem, landschap, klimaat, landgebruik, recreatie etc.

De missie van Wageningen UR (University & Research centre) is 'To explore the potential of nature to improve the quality of life'. Binnen Wageningen UR bundelen 9 gespecialiseerde onderzoeksinstituten van stichting DLO en Wageningen University hun krachten om bij te dragen aan de oplossing van belangrijke vragen in het domein van gezonde voeding en leefomgeving. Met ongeveer 30 vestigingen, 6.000 medewerkers en 9.000 studenten behoort Wageningen UR wereldwijd tot de aansprekende kennisinstellingen binnen haar domein. De integrale benadering van de vraagstukken en de samenwerking tussen verschillende disciplines vormen het hart van de unieke Wageningen aanpak.

